

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Viktorija Filipovaitė
Lietuvių filologijos studijų programa

**ANTANO RAMONO IR VALDO PAPIEVIO PROZA: MIESTO
POETIKA**

Bakalauro darbas

Darbo vadovė doc. dr. Audinga Peluritytė-Tikuišienė

Ginti leidžiama
2017 m. gegužės 25 d.

Vilnius, 2017

Viktorija Filipovaitė, *Antano Ramono ir Valdo Papievio proza: miesto poetika*. Bakalauro darbas, vadovė doc. dr. Audinga Peluritytė-Tikuišienė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2017, 34 p.

Raktažodžiai: Antanas Ramonas, Valdas Papievis, miestas, miesto poetika, laikas, architektūra, gamta

Anotacija

Bakalauro darbe analizuojama miesto poetikos samprata Antano Ramono ir Valdo Papievio prozoje. Miestas kaip žmogaus kūrybos rezultatas yra meniškas. Todėl miesto analizavimas prilygsta meno kūrinio interpretavimui. Šiuo darbu siekiama apibrėžti miesto poetikos raišką A. Ramono ir V. Papievio kūryboje. Darbe nagrinėjama miesto raiška padalinta į empiriškai tyrinėjamą (istorinį) ir intuityviai pajaučiamą (simbolinį) miestą. Antano Ramono ir Valdo Papievio veikėjai reflektuoja savo santykį su miestu ir jo istorija. Ypatingas dėmesys skiriamas laikinumo temai. Valdo Papievio kūryboje miestas vaizduojamas ir kaip simbolių kupina erdvė. Miesto elementai tampa simboliais, nurodančiais veikėjų vidines būsenas. Abiejų autorių kūryboje estetiškai, istoriškai, vertybiniu pagrindu, kultūriniu ir simboliniu aspektais vertinamas miestas vaizduojamas kaip kūrybos erdvė. Kiekvienas miesto gyventojas savo kasdiene veikla prisideda prie miesto paveikslo kūrimo. Antano Ramono ir Valdo Papievio veikėjai miestuose kuria meno kūrinius, savo gyvenimus ir pačius miestus.

TURINYS

Įvadas.....	4
1. Miesto sąvokos aptarimas.....	8
2. Išorinio miesto samprata.....	11
2.1. A. Ramono ir V. Papievio aprašyti miestai.....	11
2.2. Įėjimas į miestą (stoties, oro uosto ir vartų įvaizdžio reikšmė).....	14
2.3. Miesto istorijos reikšmė ir laiko samprata.....	15
2.4. Gamtos manifestacija mieste (sodai, parkai, fontanai).....	20
2.5. Architektūra ir jos grožio suvokimas.....	21
2.6. Miestai mieste.....	24
3. Vidinis miestas.....	26
3.1. Savo ir tarpusavio miestų samprata.....	26
3.2. Simboliai mieste.....	28
Išvados.....	32
Naudota literatūra ir šaltiniai.....	33
Summary.....	35

IVADAS

Antano Ramono ir Valdo Papievio proza: miesto poetika. Rašto darbe bus analizuojama šių autorių proza žvelgiant į miestą ne tik kaip į supančią erdvę, bet ir kaip į įkvėpimo šaltinį, išraiškos formą personažų dvasinėms būsenoms. Miesto aplinka ir kultūrinė vertė sukuria terpę per miesto vaizdinius ir personažų asmenines patirtis atrasti savitą, poetišką ir daug asmeniškesnį miestą. Miestą apie kurį kuriamos legendos. Pavyzdžiui, Antanas Ramonas su „Vilniaus legendomis“, po Vilniaus senamiestį klajojančiais rašytojais „Baltuose praėjusios vasaros debesyse“ ir „Šiaurės vėjyje“, ar Valdas Papievis „Vienos vasaros emigrantuose“, „Odilėje“ plėtojantis Paryžiaus legendą ir Provanso impresijas perteikiantis romane „Eiti“. Abu autoriai nėra gausiai analizuoti ir tyrinėti. Dažnai tik paminimi monografijose kalbant apie konkretų kitą autorių. Ir niekuomet nebuvo analizuoti kartu iškeliant vieną temą, kaip šiame darbe. Miesto tema aktuali abiejų kūryboje. Dėl gyvenamojo meto skirtumų ir šiek tiek skirtingų kūrybos atspirties taškų matomi skirtingi, tačiau vienas kitą papildantys ir patvirtinantys miesto, kaip žmogaus kūrybos rezultato, aspektai šiuolaikinėje lietuvių literatūroje.

Antano Ramono ir Valdo Papievio prozoje vyrauja atrandamo („vidinio“) ir pažįstamo („išorinio“) miesto skirtis. Miesto poetika skleidžiasi per impresionistinius Vilniaus ir Paryžiaus aprašymus, vidinius personažų potyrius, miesto kūrybą. Personažai, klajodami po miestą, stengiasi jį pažinti tokį koks yra, lyg draugą, o pažįstamųjų likimo draugų kompanijoje susikuria savitą miesto panoramą. Tokiu būdu kiekviename mieste atsiranda begalės miniatiūrinių miestų, kuriuos pavadintume rajonais (kalbant apie „išorinį“ miestą) ir kompanijomis (kalbant apie „vidinį“), sudarančių margą, įvairiakultūrį, daugiatautį miestą. A. Ramono apysakoje „Balti praėjusios vasaros debesys“ suvokiamas miestas, savas ir atpažįstamas, yra senamiestis. Plečiantis miestui, gyventojai išskeldinami į naujus miegamuosius mikrorajonus nebesijaučia miesto gyventojais. V. Papievis „Vienos vasaros emigrantuose“ su Tilto kompanija ir „Odilėje“ su pačia Odile klajoja pažįstamais maršrutais. Taip atrandamas bendrų patirčių, „vidinis“, miestas, kuris būdamas bendru su koku nors kitu žmogumi, negali būti vėl atrastas be to žmogaus dalyvavimo. Kai veikėjui tenka klajoti vienam ir „išorinis“ miestas atrodo svetimas, reikia atrasti naują savitą „vidinį“ miestą. Taip per patirtis iš naujo prisijaukinti erdvę. Šių autorių kūryboje miesto pažinimas prilygsta teksto interpretacijai. Vaikstant gatvėmis, domintis architektūra, istorija skaitomas „išorinis“ miestas ir tuo pačiu jame gyvenant, kuriant atrandamas savas, „vidinis“, miestas. Miesto poetika, kaip miesto meninių principų visuma, atrandama „vidinio“ ir „išorinio“ miesto paribiuose, interpretuojant „buvusį“ ir „tampantį“ miestą.

Antanas Ramonas ir Valdas Papievis yra miesto rašytojai, besisemiantys jėgų iš gamtos, bet tik iš miesto kontekstų kuriantys literatūrinius tekstus. Miesto aplinkoje ieškantys prarasto ir dar neatrasto laiko.

A. Ramonas (1948-1993) Vilniaus universitete baigęs anglistikos studijas dirbo Dailės muziejuje, žurnalo „Metai“ redakcijoje. Literatūros kritikų buvo vadintas „vidinės emigracijos“ rašytoju. Kūryboje dažnas laisvo ir vienišo miesto klajūno vaizdinys nelaisvoje šalyje. Tačiau „emigruoja“ autorius, ne į kitą šalį, bet į laisvą Lietuvą kito istorinio meto, kad ir dvaro kultūros laikais. Kūriniuose vaizduojamas ne tik A. Ramono gyvenamasis laikas. Romantiškai vaizduojamas Vilniaus senamiestis.

V. Papievis (1963) Vilniaus universitete baigęs lietuvių literatūros studijas dirbo VU rektorate, Kultūros ir švietimo ministerijoje. Su bendraminčiais 1988-1991 m. leido kultūros žurnalą „Sietynas“. Nuo 1996 m. gyvena Paryžiuje. Autorius piktinasi, kai jį vadina emigrantu. Ne kartą interviu yra teigęs, kad jam tiesiog patinka tarpinės būsenos. Gyvenimas tarp Lietuvos ir Prancūzijos yra tiesiog viena jų. Valdo Papievio kūrybą galima būtų suskirstyti į „lietuviškąją“, t.y. iki išvykimo į Prancūziją išleistas knygas, ir „prancūziškąją“. 1989 m. išleistose autoriaus knygose pagrindinis veikėjai neranda sau vietos, jaučiasi „įkalinti“ sovietinėje aplinkoje. O kitose, jau nuo 2003 m. leidžiamose kūriniuose herojai yra laisvi ne tik politinė, bet ir dvasine prasme. Nors autoriaus kūryba nėra autobiografinė, tačiau biografinių sutapimų vis dėlto esama. Valdas Papievis apie Paryžių pirmiausia kalba, kaip apie laisvą miestą su laisvo miesto legenda. Interviu „Literatūroje ir mene“ jis teigia: „Paryžius mane tiesiog įtraukė, ir tiek. Prisimenu, kai pirmąsyk važiauvau, net šiek tiek bauginausi, jog nusivilsiu jo legenda, bet kad jis mane taip „prisiriš“ ir kad iš legendos mano kasdienybė virs, tada nė sapnuoti nesapnavau.“ Prancūziška laisvės, atvirumo kultūra juntama ir „prancūziškoje“ autoriaus kūryboje, ir pasisakymuose portalui delfi.lt: „Kol gyvenau čia (*Lietuvoje* – V. F.), buvo labai svarbus tas prasmės klausimas, kad tavo gyvenimas būtų prasmingas, tu turi daug dirbti, skaityti, rašyti, negali nė vienos minutės atsikvėpti, nes tai yra tuščiai švaistomas laikas, bet atsidūrus Paryžiuje, žiūriu, žmonės ramiai vaikšto Liuksemburgo sode, Senos krantinėmis, jokios prasmės jiems nerūpi, staiga kažkaip ateina supratimas, kad nebūtinai kančia gali įprasminti tavo gyvenimą, paprasčiausias buvimas, džiaugimasis tuo, kas esi, yra labai prasminga.“ Paryžių vadindamas savo namais, neapsiribojančiais tik gyvenamąja erdve, V. Papievis sakosi jį prisijaukinęs it gerą draugą ir suabejoja ar kartais ne pats miestas jį prisijaukino. Gyvendamas šio miesto ritmu apie grįžimą į Lietuvą negalvoja. Kalbėdamas apie savo romaną „Eiti“ sakė: „Kalba ir kultūra - vienintelis mūsų turimas turtas, į kurį niekas negali pasikėsinti. Jeigu mes patys dėl kvailumo, abejingumo, madų vaikymosi ar godumo savęs neišduosime. „Eiti“ apie

ėjimą rašiau, kad ėjimas - mano namai. Kalba, kultūra – irgi nuolatinis ėjimas, mūsų namai.“¹
Kūryboje dažnos kalbos, kultūros ir tapatybės temos ieškant bei atrandant savo miestus.

Darbai pasirinktas teksto skaitymas, interpretavimas, prasmų ir reikšmių ieškojimas pačiame tekste vadinamas hermeneutiniu metodu ir fenomenologinis metodas. Nes šios metodologijos leidžia tuo pat metu interpretuoti skaitytojo suvokiamą tekstą ir vidines teksto intencijas, fenomenus, kurie sudaro nemažą sukurto teksto dalį.

Šiame bakalauro darbe bus analizuojama visa išleista A. Ramono ir V. Papievio kūryba. Antano Ramono kūrybos rinkiniai: „Šiaurės vėjas“, „Lapkričio saulė“, „Ramybės kalba“, „Vasario upės“. Valdo Papievio romanai: „Ruduo provincijoje“, „Vienos vasaros emigrantai“, „Eiti“, „Odilė arba oro uostų vienatvė“ ir apsakymų rinkiniai: „Užmaršties slėnis“ ir „Žiebtuvėliai anarchistai“.

Miesto teorijai suvokti bus remiamasi Lewio Mumfordo „The Culture of Cities“, Leonido Donskio straipsniais: „Lewis Mumfordas: diskursyvinis miesto idėjos žemėlapis“ knygoje „Tarp vaizduotės ir realybės“, „Naujasis Leviatanas Filosofinis esė apie miestą“ knygoje „Moderniosios sąmonės konfigūracijos“. Išsamesniam Vilniaus pažinimui pasitelkta Laimono Briedžio „Vilnius: Savas ir svetimas“. Leonido Donskio „Didžioji Europa“ padės geriau suvokti Lietuvos vietą Europos kultūros žemėlapyje.

A. Ramono ir V. Papievio kūryba nėra gausiai tyrinėta. Dažnai vienas iš jų tik paminimas kalbant apie kitą autorių. Šiame darbe bus remiamasi Lietuvių literatūros enciklopedija, mintimis iš Nerijaus Brazausko, Violetos Kelertienės, Jūratės Sprindytės straipsnių, Audingos Peluritytės-Tikuišienės, Vytauto Kubiliaus komentais ir kt.

Darbo tikslai yra: 1) parodyti miesto, kaip kultūros objekto, poetiškumą nagrinėjamų autorių kūryboje; 2) parodyti, kad subjektyviai interpretuojamas (impresionistiškai tyrinėjamas, kaip A. Ramono ir V. Papievio veikėjų) miestas, tampa nebe kultūros produktu, o fenomenu daug daugiau pasakančiu apie esamą konkrečią veikėjo situaciją, išreiškiančiu jo būsenas, nei istoriniu artefaktu nurodančiu kultūrinę vertę; 3) pasitelkus abu anksčiau aptartus tikslus apibrėžti miesto poetikos sampratą nagrinėjamų autorių prozoje.

Šį bakalauro darbą sudarys dvi pagrindinės dėstymo dalys ir teorinė dalis. Pastarojoje bus aptarta miesto sąvoka ir miesto žmogaus įtaka miestui. Pirmojoje dalyje bus aptariamas išorinio, jauslomis galimo patirti miesto samprata A. Ramono ir V. Papievio kūryboje. Natūralu, kad nors autoriai buvo pasirinkti dėl savo panašumų, jų miesto sampratoje esama ir skirtumų. Todėl skyriaus pradžioje bus aptarti skirtingos temos išeities situacijos, o vėliau po pastraipą analizuojami paskiri objektai, kaip miesto reprezentantai, nurodant miesto poetikos sampratą pasirinktoje lietuvių literatūros dalyje. Bus išskirtos miesto istorijos, architektūros, gamtos elementų ir miestų mieste

¹ <http://www.ve.lt/naujienos/kultura/kultura/gimtoji-kalba---turtas-kurio-niekas-negali-atimti-1531076/>

kategorijos leidžiančios išsamiau patyrinėti analizuojamos kūrybos miesto poetikos elementus. Antrojoje dalyje bus nagrinėjama „savo miesto“ samprata. Miestas, jo architektūra, istorinis palikimas, estetiškas vaizdas, yra tarytum kultūros tekstas, kurį kiekvienas analizuoja jį dominančia tema ir aspektais. Todėl skiriasi autorių interpretacijos, bet galima išvelgti bendrų bruožų leidžiančių apibrėžti bendras gaires, kas kiekvienam yra „vidinis“, vaizduotės ir realybės susikurtas miestas. Galiausiai išanalizuoti pagrindiniai aptariamų autorių tekstuose pastebimi miesto simboliai pavirstantys archetipiniais įvaizdžiais, kurie jau nurodo, nebe miesto, o paties veikėjo būseną, vaizduojamam miestui tampant herojų vidinės išraiškos forma. Taip parodant, kad miestas yra žmonių kūrybos ir kartu gyvenimo rezultatas, todėl niekuomet nenustoja formotis ir kinta tiesiogiai priklausydamas ne tik nuo savo, bet ir kiekvieno žmogaus, istorijos. Išvadose bus apibendrintas atliktas darbas ir apibrėžta miesto poetikos samprata nagrinėtų autorių prozoje.

1. TEORINĖ MIESTO SAMPRATA

Miestas – daugiareikšmė sąvoka. Pirmiausia, tai - gyvenamoji erdvė, kurioje dar veikia bendruomeninio gyvenimo institucijos (švietimo, valdžios, religinės, turtinės). Miestas taip pat ir kultūros produktas, žmonių kūrybos rezultatas, vienodai esantis tiek apčiuopiamu daiktu, tiek idėja, perteikiantis vertybių sistemą. Miestų gyvenimui svarbus žmogus, be jo jie nyksta. Todėl galima teigti, kad kiekvienas miesto žmogus yra itin svarbi miesto dalis. Miestas daro didžiulę įtaką miesto žmogui, tačiau ir šis, tiesiog gyvenamas savo gyvenimą, kuria bei tobulina miestą. Miestai nuolat keičiasi, nes nuolat keičiasi juose gyvenantys žmonės, prisitaiko prie laikmečio aktualijų, kinta išvaizda, įvaizdis ir kiti dalykai priklausomai nuo mados ir žmonių. Miestų gyvenimas ilgesnis nei žmonių, todėl nors miestai ir žmonės vieni kitų gyvenimus veikia vienodai, miestuose daugiau jų ilgo gyvenimo relikto. Istorinės vertybės saugomos muziejuose, kurie patys primena mažyčius miestus. Tačiau V. Papievio veikėjas miestą meliau pažįsta per asmenines patirtis. „...Tarsi bastytis, kur akys veda, būtų paikiau nei slampinėti po muziejų sales. Tarsi gatvės, kavinės, galerijos nežadėtų lygiai tokių pat smagių atradimų, kaip skaityklos ar bibliotekos. Tarsi betikslės klajonės po miestą nebūtų toks pat pažinimas kaip sėdėjimas auditorijoje arba, tarkim, penktosios Paryžiaus merijos rengiamuos kursuos.“² Miesto istorija, legenda, monumentai, architektūros paminklai byloja apie miesto idėją, jo buvusių gyventojų puoselėtas vertybes, kurios svarbios ir dabartiniais gyventojams atsižvelgiant į tai, kad tie praėjusio laiko įrodymai miesto erdvėje yra puoselėjami, saugomi ir prisimenami.

Nors šiuo metu apie miestus kalbama, kaip apie kultūrinį fenomeną, miestai atsirado pirmiausia dėl praktinių paskatų. „Miestai atsirado trečiame ir antrame tūkstantmetyje prieš Kristų Mesopotamijoje ir Nilo, Indo bei Geltonosios upės slėniuose. Iš pradžių tai buvo centrai, tvarkantys derlingesnių sričių žemdirbystės produkcijos pertekliaus kaupimą ir mainus. Ši esminė naujovė, žyminti mitinio ir istorinio laiko atsiskyrimą, yra aiškiai įamžinta ankstyvuosiuose rašytiniuose tekstuose. [...] Čia miestas, o ten kaimas – ši priešprieša ilgai veikė ne tik fizinę aplinką, bet ir sąmonę bei socialinę struktūrą. Miestas yra uždara erdvė arba uždarų erdvių aibė, kurioje subrendo menas valdyti vidutinius ir trumpus atstumus, vadinamas „architektūra“. [...] Mieste kiekvienas namas, rūmai ir šventykla yra uždara erdvė, kurios reikšmė tuo didesnė, kuo labiau jos atskirtos.“³ Ši seno (kaimo) ir naujo (miesto) skirtis jaučiama ir A. Ramono, ir V. Papievio kūryboje. Abu autoriai yra miesto žmonės, reflektuojantys miestą, kurių kūryboje jaučiamas lietuviško kaimo, kaip nykstančio etnokultūros lobyno, egzistavimas. Veikėjai didelį dėmesį skiria miesto architektūros

² Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 23

³ Benevolo, L. *Europos miesto istorija*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, 13-14

paminklams, kaip tvaresniems praeities įrodymams. Juk nykstanti tautinė kultūra kartu stabdo tautinės tapatybės suvokimą. Pastaroji analizuojamų autorių kūryboje yra svarbi.

Pasauliniu miesto kritiku vadinamas Lewis Mumfordas teigia, kad miestų egzistavimas skiriasi nuo kitų kultūros kūrinių. Miestai, kaip gyvi organizmai atsiranda, plečiasi, liovęsi augti ir pradėję nykti ima merdėti, tačiau mirtis nėra vienintelė galima situacijos baigtis. Juos veikia, ne tik pastatai, gatvės, gyvenantys žmonėmis, bet ir jų puoselėjamos vertybės, idėjos, kultūra. Miestai gali atsigauti. Valdo Papičio romane „Ruduo provincijoje“ vaizduojamas merdintis pajūrio miestelis, kitados, pasak pagrindinio veikėjo, buvęs klestinčiu miestu, tačiau po karų ir gaisrų pradėjo nykti ne tik socialine, ekonomine, bet ir kultūrine prasme. Dabar tai provincija. Kultūra, kaip reiškinyis ir visuma vienu metu, „visų pirma yra jos subjekto (tautos, istorinės žmonių bendrijos) egzistavimo erdvėje ir laike būdas.“⁴ Konkrečių miestų kultūra nuolat formuojasi. Leonidas Donskis pabrėžia, kad Europos kultūra visų pirma yra miestų kultūra.⁵ Svarbu paminėti, kad kultūros prasmė atsiranda ne kuriant naujus kultūros elementus, bet senoms reiškmėms suteikiant naują tvarką.⁶

Miesto žmogus miestą reflektuoja, kuria ir stato. „[M]iesto statymas yra pats radikaliausias antinatūralistinis žmogaus aktas, gamtos paneigimas bei išsižadėjimas, o sykiu ir antgamtinis istorijos kūrybos aktas. Kad miestas gimsta kaip antgamtinis fenomenas, puikiai atskleista ir įspūdingai pavaizduota senuosiuose mitiniuose padavimuose. Kainas, nužudęs Abelį, kaltės kamuojamas klajoja dykumoje ir galiausiai pastato miestą (iš nusikaltimo ir bausmės gimsta kultūra, jos erdvė ir laikas, - miestas). Romulas, nužudęs Remą, įkuria Romos miestą. Vadinasi mitiniuose padavimuose fiksuojama mintis, kad miestas gimsta kaip nusikaltimas ir kaltė – iššūkio pirmapradžiam Įstatymui, taip pat ir savosios prigimties paneigimo, savojo gyvuliškumo bei pirmapradiškumo išsižadėjimo nusikaltimas ir kaltė.“⁷ Kultūra suvokiama kaip žmogaus maištas prieš nusistovėjusias aplinkybes, išsilaisvinimo idėja. Būtent maišto ir laisvės idėjos, bet kuriam objektui suteikia dinamikos ir gyvybiškumo. Todėl būtų klaidinga teigti, kad pirmieji miesto gyventojai buvo ištremtieji iš savo gimtųjų kraštų, dažnai tai platesnių galimybių siekė žmonės. Iššūkis buvusiam gyvenimo būdui, savo tapatybės paieška ir naujos kultūros kūrimas, kaip miesto legenda dažnai sutinkami miesto tyrinėtojų darbuose ir miestietiškuose literatūros kūriniuose.

Miesto žmogus tiek A. Ramono, tiek V. Papičio kūryboje savo valia renkasi savo gyvenimo būdą. Žmogaus savivoka priklauso nuo aplinkos, kurioje jis yra. Sovietmečio Vilniaus patirtys pagrindinius veikėjus slegia, o laisvojo Paryžiaus dvasia inspiruoja iš asmeninių patirčių kurti „vidinius miestus“. Savo gyvenimą kuriančiam miesto žmogui svarbūs kasdienybės ritualai. „Už kiemo vartų yra tūkstančiai kelių, ir, kaip rašo itin optimistiški rytiniai laikraščiai, visi man atviri.

⁴ Donskis, L. *Moderniosios sąmonės konfigūracijos*. Vilnius: Baltos lankos, 1994, 43

⁵ Donskis, L. *Moderniosios sąmonės konfigūracijos*. Vilnius: Baltos lankos, 1994, 164

⁶ Kavolis, V. *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, 56

⁷ Donskis, L. *Moderniosios sąmonės konfigūracijos*. Vilnius: Baltos lankos, 1994, 155

Bet aš jų nesirenku. Keliai renkasi mane. Kaip ir kiekvieną laisvą rytą - traukiu gerti kavos.“⁸ Kavos gėrimas itin dažnas miesto žmogaus ritualas A. Ramono kūryboje. Miesto žmogus yra ne tik individualistas kuriantis savo gyvenimą, bet ir unikalus savo gebėjimais, gyvenimo istorija, tautybe ir pan. Mieste gyvena skirtingų kultūrų, rasų, socialinės padėties žmonės. Skirtingos vertybių sistemos, skirtingas mentalitetas, kultūra, kalba, tautybė, socialinė padėtis kuria margo miesto vaizdą. Būtent margas laisvas viduramžių miestas, su daugybe skirtingų, kitur nepritapusių žmonių yra romantizuojamas.

Miestas dažnai tampa ne tik kūrybos erdve, pretekstu, bet ir jos objektu. Gatvių išplanavimai (kuo jos autentiškesnės, tuo jos labiau pritaikytos prie gamtos reljefo, siauresnės, vingiuotesnės), pastatų architektūra bylojanti apie laikmetį, kai tie pastatai buvo suprojektuoti, miesto gyventojų atsiminimai ir gyvosios istorijos, kurias galima stebėti, jausti ir „skaityti“ kaip tekstą vaikstant po miestą. Kiekviena nauja interpretacija tik praplečia galimų interpretacijų lauką. „Miestai yra save fiksuojantis ir objektyvuojantis kultūros laikas.“⁹ „Miestas yra dvasinio gyvenimo forma (ypač puikiai šiuo požiūriu miestą yra analizavęs vienas pirmųjų miesto sociologų Simmelis). Miestas yra meniškai ir estetiškai organizuota kultūros erdvė. Pagaliau miestas yra ne kas kita kaip pats intelektualinis procesas, idėjų kūrimo ir saugojimo vieta, intelektualinės istorijos arena. Miestas yra ir ypatingų būsenų žadintojas.“¹⁰ „Miestas gimsta kaip dvilypis fenomenas: viena vertus, mieste mintys, idėjos, vertybės ir visi aksionormatyviniai reiškiniai įgyja pavidalą, veikiami materialių formų, tačiau, kita vertus, pirmą kartą, idealų modelį ar formą pats miestas gauna iš kitapasaulinės visatos per mintis, idėjas, vertybes.“¹¹ Miestas, tai ne tik fiziniai objektai, kūrybos aktas, bet ir vertybės bei idėjos, kurios suteikia stimulą jam rasti. Kūryba, kaip kultūros dalis, taip pat privalo nuolat keistis, atsiriboti nuo nuolatinio gamtos ritmo laikymosi ir turėti savitą ritmą.

⁸ Ramonas, A. *Vasario upės*. Vilnius: Tyto alba, 2007, 99

⁹ Leonidas Donskis, *Moderniosios kultūros filosofijos metmenys*, Vilnius: Versus aureus, 2009, 56

¹⁰ Leonidas Donskis, *Moderniosios sąmonės konfigūracijos*, Vilnius: Baltos lankos, 1994, 156

¹¹ Leonidas Donskis, *Tarp vaizduotės ir realybės*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 65

2. IŠORINIO MIESTO SAMPRATA

Miestas tiesiogine prasme yra erdvė, kurioje veikia valdžios, švietimo, kultūros institucijos. Nuo miestų kūrimosi pradžios laisvo miesto gyventojams svarbiausia buvo apsiginti nuo išorės grėsmių, o dabartiniais laikais dažnai reikia gelbėtis nuo užmaršties įsisukant į rutiną, apie kurią daug rašo V. Papievis. Kiekvienas miestas turi savo legendą. Ji traukia turistus, smalsuolius ir pačius miesto gyventojus atidžiau išžiūrėti į tik iš pirmo žvilgsnio įprastą ir niekuo neišsiskiriančią miesto erdvę. Miestas susikuria legendą pirmiausia per: istoriją, svarbius, žinomus, įvykius nutikusius toje vietoje, dažnai tai ir miesto įkūrimo legenda, taip pat per architektūrą, namus, kuriuose gyvenama, dirbama ir kartu turinčius istoriją, pastatytus pagal konkrečius estetinius reikalavimus, ne mažiau svarbūs miestui ir jame gyvenę bei viešę žinomi žmonės. „Miestas – rankų ir minties darbštumo kūdikis, darnos ir grožio indas, talentų sostas, mūsų skydas ir kalavijas, gražiausia litanija.“¹² Pateiktoje Valdo Papievio citatoje išryškinami ir kiti miesto legendos elementai, tai pirmiausia miesto idėja (kiekvienas miestas dėl savo atsiradimo, geografinių koordinacijų, istorijos įvykių yra unikalus) ir kruopštus darbas kuriant miestą tokį, kokį norimą matyti. Miestui svarbūs estetiški reikalavimai, taip pat ir talentingi jo gyventojai, realizuojantys savo potencialą amatuose, meno kūriniuose, krašto gynyboje. Aiškinantis esamas miesto reikšmes, natūraliai sukuriama naujos. Šiame skyriuje bus aptarti „išoriniai“ empiriškai galimi tyrinėti miesto poetikos ypatumai, vienaip ar kitaip priklausomi nuo konkrečios erdvės ir laiko, t.y. miesto istorija, architektūra, puošybos elementai.

2.1 A. RAMONO IR V. PAPIEVIO APRAŠYTI MIESTAI

Lewis Mumfordas savo knygoje „The Culture of Cities“ teigia, kad miestas yra ne tik fizinė, bet ir mentalinė erdvė. Tai teritorija ir kartu visa tai, kas toje teritorijoje sukurama įpareigojant gyvenimo būdai. Todėl galima teigti, kad pats nuolatinis miesto tapatybės formavimasis dėl miestietiško gyvenimo būdo yra lyg atskira meno rūšis. Pats miestietiškas gyvenimo būdas, nuolat kuriant savo gyvenimą, o ne prisitaikant prie gamtos taisyklių, galimas pavadinti nuolatine tarpine būseną. Gyvenimo kelionė iš savęs „buvusio“ į save „esantį“. „Vilnius, kaip tvirtina Šventaragio legenda ir vėlesni istoriniai faktai, buvo viena švenčiausių gamtomeldiškų Lietuvos vietovių, tad ir jos vardas gali būti sietinas su antgamtiniais reiškiniais. Miesto vardo kilmė rodo sąsają tarp skirtingų, priešingų, - bet nebūtinai konfliktuojančių, - visatos sferų: tarp šiaupus ir anapus, regimybės ir neregimybės, žmogiškumo ir dieviškumo, priešmirtinio gyvenimo ir pomirčio.“¹³

¹² Papievis, V. *Užmaršties slėnis*. Vilnius: Periodika, 1989, 116

¹³ Briedis, L. *Vilnius – savas ir svetimas*. Vilnius: Baltos lankos, 2012, 19

Antanas Ramonas savo kūryboje kalba apie Vilnių. Apie Vilnių tiek pasakų ir legendų laikais, knygoje „Vilniaus legendos. Pasakos“ (taip prisidėdamas prie Vilniaus mito kūrimo), tiek dvarų kultūros, karų, istorinių asmenybių lankymosi Vilniuje apsakymuose „Vilniaus Jorikas“, „Daukanto ruduo“, „Šiaurės vėjas“ ir kt.. Autoriaus gyvento sovietmečio laikais. Visais atvejais Vilnius jam pasakų miestas su didinga praeitimi ir kone magiška dabartimi nepaisant sovietmečio sukeltų įkalinimo jausenų. Pagrindinis veikėjas autoriaus kūryboje, stengiasi miestą pažinti, klajoja jo gatvėmis ir itin vertina miesto istoriją. Ji jam būdas ne tik pabėgti nuo slegiančios laikmečio dvasios, bet ir susikurti naują „vidinio“ miesto tapatybę remiantis istorine miesto praeitimi. Jūratė Sprindytė pastebi, kad „Ramono negrauzia provincijos kompleksas“¹⁴, kuris būdingas atvykusiems į Vilnių studijuoti iš mažesnių miestelių ar kaimų. Autorius negarbina miesto savaime, tik dėl jo didmiesčio statuso, bet įžvelgia Vilniaus subtilumą, susipažįsta su miesto istorija. Gamtoje ieško proto aiškumo, o mieste mato prasmes. Tačiau nesusitapatina nei su vienu iš jų. Per gamtos elementus suvokia Vilnių („Balti praėjusios vasaros debesys“). Violeta Kelertinė pastebi, kad „[t]ikram miesto žmogui pati gamta nėra būtina, nors jam gamta gali būti ir išeities taškas, ir palyginimų šaltinis, ir metaforiškas įkvėpimas.“¹⁵ Ramono Vilniuje organiškai dera gamta ir miestas. Veikėjai semiasi įkvėpimo iš jų abiejų.

Valdas Papievis savo kūryboje kalba apie Vilnių („Užmaršties slėnis“, „Ruduo provincijoje“) ir Paryžių. Vilnius matomas studento akimis. Skirtingai nei A. Ramono veikėjai, Vilius („Ruduo provincijoje“) ne tiek stengiasi miestą pažinti, kiek pajusti (rega, klausia, lytėjimu ir intuityviai). Įsivaizduoja nusikeliantis į viduramžių miestą (216-217 p.), bando pajusti to meto kvapus, garsus, istorinę miesto vertę. Vilius atsitraukia, išvyksta į pajūrio miestelį, „dvasios provinciją“, norėdamas suvokti savo tapatybę. Kartu ir miesto. Nakties tylos ir klajonių po Vilniaus senamiestį jam negana tam, kad susivoktų kas esąs ir pajustų ryšį su aplinka. Juozas Erlickas kalbėdamas apie Valdo Papievio knygą „Užmaršties slėnis“ teigia, kad autoriaus herojus nėra kaimo žmogus, bet kartu ir neįgijęs miestiečio tapatybės.¹⁶ Sovietmečiu atvykti studijuoti į didmiestį buvo daugelio provincijos jaunuolių siekinys. Sostinė ar kitas didesnis miestas siejosi su naujo, kitokio gyvenimo viltimis. Tačiau jos ne visuomet pasiteisindavo. Kaip pabrėžia Lewis Mumfordas knygoje „The Culture of Cities“, miestas, tai ne tik turtinga istorija, meno kūriniai ir visa, kas įkvepia ir teikia vilties nejučia prisimenant laisvus viduramžių miestus ir galimybę pradėti naują, ramų gyvenimą, miestas tai taip pat nuolat triukšmingas ir purvo kupinas industrijos centras. „Miestas – nuolat bruzdantis, skubas, niekuomet nepasitenkinantis tuo, ką turi, besiveržiantis į kažkokią neapibrėžtybę, kuri veikiausiai tėra tuščias kartojimasis, miestas – bijantis nakties tylos, niekuomet neužsnūstąs, persekiojantis net

¹⁴ Sprindytė, J. *Prozos būsenos 1988-2005*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, 146-147

¹⁵ Kelertienė, V. *Kita vertus... straipsniai apie lietuvių literatūrą*. Vilnius: Baltos lankos, 2006, 183

¹⁶ Erlickas, J. *Visados kelyje*, Pergalė, Nr. 10, 1990, 171

sapne, - jis slėgė Kazį, neleisdavo nei susikaupti, atsidėti darbui, nei pailsėti. Jis čia nerado, ko tikėjosi, o pats tai susikurti neturėjo jėgų, galbūt ir noro...“¹⁷ Mieste, skirtingai nei kaime, privalu susikurti savo gyvenimą ir jo ritmą. Nebeįsina pasikliauti metų laikų kaita ir gamtos prieglobsčiu. Galiausiai, nuo romano „Ruduo provincijoje“ pagrindiniam V. Papievio veikėjui pavyko atrasti savo miestietišką tapatybę, tačiau jis jautėsi prislėgtas politinės situacijos. Miestui, kaip kultūros kūriniui, šalies politinės situacijos apribojimai trukdė išpildyti, tarytum nuo seno istorijoje užkoduotą, potencialą. Vilnius A. Ramono personažui yra visų pirma istorinis, legendinis miestas. Autorius kalba apie miestą, o V. Papievio herojui Vilnius tai estetiškai patraukli, turiningą istoriją turinti veiksmo erdvė. Situacija pasikeičia Valdui Papieviui pradėjus rašyti apie Paryžių. „Veikėjui Valdui Paryžius yra archetipinis urbanistinės kultūros labirintas, kuris jo ir nedomina kaip civilizacijos, kultūros fenomenas. Tai, ką jis kiek labiau susidomėjęs stebi, yra tik žemiau vidurinėsios klasės chaotiškai susiklostęs sociumas.“¹⁸ Kitaip tariant, kalbėdamas apie Vilnių savo kūryboje Valdas Papievis kalba apie veikėją, bandantį rasti ryšį su miestu, stengiantis jį pažinti (domėjimasis istorija), o pradėjus kalbėti apie Paryžių įdomesnis tampa savęs pažinimas. Paryžiaus, kaip laisvo miesto, legenda išlaisvina iš netikrų būtinybių priklausyti miestui, kultūrai, visuomenės daliai ir leidžia tiesiog klajoti miesto gatvėmis, atrandant „vidinį“, daug asmenišką miestą ir kalbėti apie miestą, ne tik mieste, kaip Vilniaus atveju. „Jis moka taip įsiliesti į aplinką, kad romano herojus gali pasirodyti esąs pats Paryžius, jo aikštės ir gatvės, namai ir krantinės, Sena ir ją aptūpę valkatos, klošarai.“¹⁹ „Nauja savasties kūrimo vieta Papievio herojui yra Paryžius – kultūrinių aliuzijų, mitų, reminiscencijų prisodrintas realus ir vaizduotės sukurtas miestas (atvykusieji į Paryžių – „savo paties vaizduotės archeologai“ – p. 196 („Vienos vasaros emigrantai“ – V. F.)) Tai europietiškosios kultūros sinonimas, miestų miestas, „daugybės miestų projekcija“, kartais tapatus paliktajam Vilniui.“²⁰ Vaikščiodamas po Paryžių V. Papievio herojus iš aliuzijų ir panašumų, savo patirties ir išgirstų pasakojimų kuria „vidinį“ miestą.

A. Ramono Vilnius skiriasi nuo V. Papievio Vilniaus, nors abiejų autorių kūrinių veiksmas šiame mieste vyksta sovietmečiu. Ramonas kūryboje žavisi miesto legenda, mėgaujasi klajonėmis po miestą ir didžiuojasi šalies praeitimi, vis mintyse „emigruodamas“ į laisvos Lietuvos laikus, o Papievis bando atrasti savo vietą, įsitvirtinti mieste tarytum bandydamas susirinkti laikmečio ideologijos nepaveiktą miesto vaizdą iš įsivaizduojamų praeities detalių (biustai universiteto rūmuose, viduramžių grindinys). Paryžiuje Papievio veikėjas, skirtingai nei Ramono, iš tiesų emigravęs iš Lietuvos, išsilaisvina iš netikros būtinybės priklausyti konkrečiam miestui, konkrečiai

¹⁷ Papievis, V. *Užmaršties slėnis*. Vilnius: Periodika, 1989, 19

¹⁸ Pociūtė, R. *Emigruoti į vieną svetimą vasarą*, Modernizmas lietaus šaly. Vilnius: Homo liber, 2006, 226

¹⁹ Pabarčienė, R. *Kultūrų kryžkelė individo tapsmo istorijoje*, Kultūrų dialogai šiuolaikinėje lietuvių literatūroje. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2009, 261

²⁰ Pabarčienė, R. *Kultūrų kryžkelė individo tapsmo istorijoje*, Kultūrų dialogai šiuolaikinėje lietuvių literatūroje. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2009, 258-259

kultūrai. Jis Paryžiuje nebe žavisi istorija, kaip kuo nors didingesniu, kam garbė būtų priklausyti, bet reflektuoja savitas miesto patirtis, transformuodamas jas į „vidinio“ miesto kūrimą. Buvimas mieste tampa pakankama sąlyga jame gerai jaustis ir be trukdžių kurtis nauja tapatybę.

2.2. ĮEJIMAS Į MIESTĄ (STOTIES, ORO UOSTO IR VARTŲ ĮVAIZDŽIO REIKŠMĖ)

Miesto pradžia gali būti suvokta dvejopai. Tai gali būti miesto širdis, pats miesto centras istoriškai susijęs su miesto įvaizdžiu pasaulyje arba įėjimas į miestą, pradžios taškas nuo kurio miestą pradeda tyrinėti į jį atvykusieji. „Į šią stotį, kur tokia skuba, toks šurmulys, tokia sumaištis, kur regis, tiek visko vyksta, o iš tiesų nevyksta niekas. Gerai pagalvojus, kas gi yra stotis? Pradžią ar pabaigą žymintis taškas. Epilogas ar naujo preliudas. Užsklanda ir atsklanda vienu metu.“²¹ Valdo Papievio kūryboje stotis ir oro uostas („Odilė arba Oro uostų vienatvė“) yra tarytum miesto tyrinėjimo ir kūrimo žaidimo, apie kurį kūryboje nuolat užsimenama, pradinis taškas. Viena iš retų vietų mieste, kur erdvė ir laikas sutampa, ne todėl, kad kitur tai būtų neįmanoma, tiesiog kitos miesto erdvės, jau pažinus miestą, suponuoja vienokias ar kitokias išankstines prielaidas ir galvojant apie istoriją, mintyse nusikeliama į apmąstomus laikus, galvojant apie išvaizdą, erdvę kyla prisiminimai apie jau matytą panašų vaizdą. Kaip pavyzdžiui V. Papievio „Vienos vasaros emigrantuose“ vienas kiemelis Valdui itin primena Vilnių. Į šį kiemelį jis užsuka, norėdamas pažinti Paryžių, bet pasilieka ir grįžta dėl prisiminimų apie Vilnių. Todėl įėjimas į miestą, žvelgiant iš išorinės miesto pusės, yra neutralus pradžios taškas. Tačiau, žvelgiant iš vidaus, itin svarbi tampa istorija. „Lietuviškojoje“ V. Papievio kūryboje ir A. Ramono kūryboje tokiu tašku tampa Aušros vartai. „Išėjau į aikštę prieš Aušros vartus. [...] Ten, už tos sienos, už tų vartų su šuoliuojančiu raiteliu, stūgsojo paslaptingas burtų miestas. Rymojo medžiai ir bokštai, ilsėjosi grindinio akmuo po dienos. Atsistosis, pereisiu aikštę, pereisiu pro vartus, skendinčius prieblandoje, tik amžinoji ugnis virpės aukštai, apšviesdama palenktą į dešinę, su nuleistais vokais ant nuostabaus gražumo akių moters veidą. Už tų vartų mano miestas, mano namai.“²² Tai ir miesto vartai (įėjimas į miestą), ir maldos vieta, Vilniaus legendos dalis.

Aušros vartai – viduramžių Vilniaus gynybinės sienos dalis. Viduramžių miestas, tai ne tik turtingos istorijos, bet ir romantizuojamas laisvasis miestas. Privilegiją statyti mūrinę sieną 1503 m. Vilniui suteikė Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras.²³ Sakoma, kad pašventintas sienos kertinis akmuo padėtas būtent prie šių vartų. Tačiau Medininkų vartais dar vadinama vieta žinoma, ne tik dėl to, kad tai kelias į miestą, bet ir dėl Dievo Motinos paveikslą. Didelis pamaldumas jai

²¹ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 172

²² Ramonas, A. *Vasario upės*. Vilnius: Tyto alba, 2007, 145

²³ Čia ir toliau kalbant apie Aušros vartus bei Dievo Motinos paveikslą, bus remiamasi www.ausrosvartai.lt informacija

atsirado XVII a. Vilnių niokojant Švedų ir Rusų kariuomenėms, siaučiant gaisrams. Po Abiejų tautų respublikos padalijimo Vilnius atiteko Rusijai. Tuomet Aušros vartai tapo ne tik religiniu, bet ir politiniu objektu. Sakoma, čia meldėsi filomatai ir filaretai. Ši vieta tapo kovos už laisvę simboliu. Kaip sakė Antanas Ramonas pokalbyje su Danute Kalinauskaite: „[...] Vilnius turi labai stiprią savo dvasią, įeidamas į Katedros aikštę jauti lyg grįžtum į namus ilgai nebuvoęs, *genius loci* (vietos dvasia), kaip sakydavo senovės romėnai, kaip kartoja ne visai suprasdami, ką tai reiškia, dabar beveik visi. Ta Vilniaus dvasia labai lietuviška, nors čia nuo senų senovės gyveno įvairios tautos. [...] Vilnius – aušros miestas“²⁴. Vilniaus vartai dar vadinami Aušros vartais. Aušra A. Ramonui siekiasi su laisve, nauja pradžia. Tame pačiame interviu jis prisimena 1991 m. sausio 13 d. ryto aušrą. Šiuo aspektu, t. y. tylios vidinės kovos už religinę ir politinę laisvę, Aušros vartai dažnai minimi tiek A. Ramono, tiek „lietuviškojoje“ V. Papievio kūryboje. Taip pat, tai, kaip anksčiau minėta, ir savotiškas miesto pradžios taškas, kuriame pasiklydus savo „vidinio“ miesto labirintuose galima pradėti iš naujo. Čia ateina tylos pasigedęs „Balti praėjusios vasaros debesys“ veikėjas, čia traukia ir Vilius - Albertas („Ruduo provincijoje“).

2.3. MIESTO ISTORIJOS REIKŠMĖ IR LAIKO SAMPRATA

Miesto istorija suteikia pamatą rasti miesto legendoms. Literatūrinei miesto savasties dalelei. Pasakos ir legendos dažnai pradedamos nurodymu kada vyko minimas įvykis. Laikiškumo ir laikinumo aspektai svarbūs ir A. Ramono, V. Papievio vaizduojamiems miestams.

Laikas gali būti suvokiamas kaip trukmė, konkretus laikotarpis ir kt. Įdomu tai, kad iki XIII a. laikas buvo suvokiamas per erdvę, t.y. per kiek laiko galima nuvykti iš vienos vietos į kitą. Ciklinė laiko samprata, metų laikų kaita ir prie aplinkos pritaikytas laiko suvokimas kaimo vietovėje buvo sunkiai apibrežiamas, tačiau intuityviai jaučiamas ir lengvai suvokiamas laiko matas. Viduramžiais paplitus krikščionybei pradėta laiką aiškinti kaip tiesę, bažnyčia įpareigojo švęsti religines šventes, laikyti liturginio kalendoriaus, tačiau valstiečiams artimesnė išliko ciklinė laiko samprata. Miestai įveda konkretų laiką. Bokštuose įrengus mechaninius laikrodžius laiko kontrolė išslysta iš bažnyčios rankų. Miesto žmogui privalu žinoti tikslų laiką, nes jis tiesiogine prasme kainuoja pinigus. Laikas virsta darbo matu. Ir įgauna didžiulę vertę. Tik išradus ir pradėjus naudoti mechaninius laikrodžius, laikas iš tiesų buvo suvoktas kaip tiesė, nuo praeities iki dabarties momento. Nuolatos einantis ir nesustojantis laikrodis parodė žmonėms laiko vienalaikiškumą. Laikas pradėtas vertinti ir branginti, kaip negrįžtantis. Laiko vertės suvokimas inicijavo ir žmogaus asmenybės, individualumo suvokimą. Kaip jau minėta, laiko vertę pirmiausiai pajuto miesto

²⁴ Ramonas A. *Kiek žemės klumpėn prikrito*, Ramybės kalva. Vilnius: 7 meno dienos, 1997, 197

žmonės. Pradžioje laikas buvo lokalinis, tačiau ilgainiui tapo bendravalstybiniu, zoniniu ir galiausiai vieningu visiems.

Kaip ja minėta, tiek A. Ramono, tiek V. Papievio kūryboje laikas yra viena iš svarbiausių temų. Antanas Ramonas savo kūryboje didelį dėmesį skiria istorinei šalies praeičiai ir palikimui. „Jau daug metų sėdžiu rytais čia arba priešais, arba kitur ir klausausi, kaip teka tyliai Pilies gatvės žemyn laikas. Teką iš amžių ūkanų į amžių ūkanas, teka pro Jono bažnyčią, pro varpinę, pro Katedros kolonas, pro namų fasadus, čiurlena gatvės akmenimis, teka pro mane, sėdintį ryto prieblandoje su sudegusios kavos puoduku rankoje.“²⁵ Apysakos „Balti praėjusios vasaros debesys“ pagrindinis veikėjas gyvena sovietmečio Lietuvoje, tačiau nuolat klajodamas po Vilniaus senamiestį galvoja apie didingą šalies praeitį, laisvą valstybę. Senieji miesto architektūros paminklai byloja apie miesto praeitį, kuri suvokiama, kaip miesto esmių esmė, tikrasis Vilniaus veidas. Stebėdamas šiuos pastatus personažas jaučia praėjusį laiką ir juo žavisi. Tarp istorinę vertę turinčių pastatų tarytum teka laiko upė. Upė, kaip atviras vandens telkinys, simbolizuoja tęstinumą. Taip vaizduojami architektūros paminklai įgauna mitinę reikšmę miestui. Vilnius mitologizuojamas ir A. Ramono knygoje „Vilniaus legendos. Pasakos“. Tačiau istorija jam yra vertinamas dalykas, bet ne matas laiko suvokimui (istorijoje laikas suvokiamas chronologine tvarka). „Laikas – žmogaus išmonė. Jo nepažįsta Visata, cikliškas Gamtos kartojimasis – ne Laikas. Tai ratas, o ne tiesi linija, kaip mes įsivaizduojame Laiką.“ Esė „Nakties žodžiai“ A. Ramonas atskleidžia savo požiūrį į laiką. Kultūrinė vertė istorijoje yra svarbus ir A. Ramono kūryboje vertinamas dalykas, tačiau atsisakoma istorinio požiūrio į laiką. Todėl ir kūriniuose apie Vilnių, didinga praeitis yra ne tik istorija, tai, kas praėjo, bet ir paslėpta dabartis. A. Ramono kūryboje pagrindiniai veikėjai dažnai žavisi naktiniu miestu. Naktis, tai paros metas, kuomet žmogui lengviau suvokti savo tikruosius jausmus, tikrąją tapatybę. To suvokimo bijo apsakymo „Portretas“ pagrindinis veikėjas, vengiantis nakties tamsos, akiai pasiduodantis sovietmečio dvasiai.

Ankstyvojoje V. Papievio kūryboje vaizduojamas sovietmetis. Pagrindinis veikėjas jaučiasi nepritaęs sovietmečio dabartyje ir žavisi istorine miesto praeitimi. Romano „Ruduo provincijoje“ veikėjas stengiasi suvokti savo santykį su savimi pačiu, savo tautiškumu, istorijos samprata. Kaip Valdas Papievis teigia interviu „Nemunas“²⁶, laikas nuolat praeina, o grįžimas į praeitį yra paradoksas. Atmintis suteikia tokią galimybę, bet praeities pakeisti neįmanoma. Klajonės atminties labirintuose - tai pirmiausia būdas suvokti savo tapatybę. „Savęs pažinimas – tai proskyna į tai, kas yra daugiau nei tu pats. Istorinis tęstinumas, tautinė savimonė...“. Tauta itin susijusi su šalies sostine. Juk šis miestas tampa tautos reprezentantu pasauliui ir to miesto legenda tampa dar svarbesnė.

²⁵ Ramonas, A. *Vasario upės*. Vilnius: Tyto alba, 2007, 103

²⁶ Nemunas, Valdas Papievis, „Praeities perspektyva atveria dabarties gelmę...“, 1989, nr. 3.

Miesto poetika, tai pirmiausia miesto legenda. Miesto legendos yra istorijos dalis. Senujų miestų legendos gyvuoja lyg šiol, nors miestai jau pasikeitę. „Kitados juk mokėjau senovės Romos istoriją, žinojau, kada valdė iškiliausieji imperatoriai, kada pastatytos žymiausios šventyklos, arenos, kiti statiniai, kada, kur ir kaip vyko Pūnų karai, dabar – viską pamiršęs. Klydinėjau po la ville éternelle griuvenas – lyg klydinėčiau po griuvenas savo paties atminties, kurią laikas užpustė, užmaršties apkeriojo. Sakytum, po ilgo laiko į gimtąjį miestą sugrįžęs sūnus palaidūnas, nuo Palatino kalvos žvelgiau aš į Romą, saulėlydžio spindulių tvieskiamą: žlugusios imperijos didybė ir provincialumas, nuo jos sostinės dabar išsigaubiantis, man širdį spaudė.“²⁷ Miestai gyvena savo gyvenimą ir kinta kartu su tų miestų gyventojais. Tačiau išliekantys dalykai, ar tai būtų miesto griuvėsiai, ar senamiesčio architektūra pasakoja istoriją, kuri yra miesto legendos dalis. „Akį traukė net ir nerestauruoti griuvėsiai – panašiai savo paslaptینگumu vilioja visos senos, laikui bėgant sueižėjusios formos, kokios įvairios jos būtų – literatūros, muzikos, architektūros, - ir ne vien tuo, kad juose tarsi įkūnyta anų amžių dvasia, bet kad ir jos pačios teikia tai dvasiai ypatingumo, išskirtinumo – taip indas „pagamina“ pavidalą šiaip jau skystan sruviam vandeniui“.²⁸ Miestai yra meniški. Seni, istorinę vertę turintys daiktai, objektai svarbūs ne tik dėl minėtos istorinės vertės, seni daiktai, objektai, idėjos, meno formomis įrėminti kūriniai svarbūs taip pat savo vertybiniu, filosofiniu, religiniu klodu. Istorinė praeitis, miesto legenda yra daug svarbesnė kaip žmogaus sukurto meno pavyzdys, nei istorinis faktas. Architektūros paminklai, kaip ir pati architektūra yra sukurti žmogaus, meno kūrinys, kurį interpretuojant atrandama nauja prasmė (Valdas Papievis „Užmaršties slėnyje“ Onos bažnyčia prilygina eilėraščiui (p. 68)) ir kuris turi ne tik meninę, bet ir istorinę vertę. Istorija yra aktuali tiek, kiek ji padeda pažinti dabartį. Taip pat ir su skulptūromis, kurios būdamos atminimo ženklais, kuria ateities tekstus. Juk tai, kad jos prisimenamos ir puoselėjamos rodo, kad miestui dar vis aktualūs tie patys vertybiniai, istoriniai, kultūriniai aspektai. „Karuselė La Belle Epoque, nuo amžiaus pradžios šuoliu sustingę arkliukai, putnūs angeliukų veidai, skimbteli varpelis, ir pradeda suktis; sukas lėtai, tuo lėtumu, regis norėdami paneigti ne tik skubą, bet apskritai laiką.“²⁹ Klajodamas po šių dienų Paryžių šioje citatoje veikėjas mintyse klajoja po praeito amžiaus Paryžių. Šią unikalią galimybę suteikia meno kūriniai mieste, turintys ir istorinę vertę. Istorijos žinojimas, jos simbolika biustuose, pastatuose, skulptūrose, leidžia žmogui pasijusti svarbesniu. Ne tik laikinu šiandien esančiu, bet ir bent mintimis, mentalitetu su praeitimi susijusiu. „Kiek paklaidžiojęs, Kazys Valius pagaliau surado universitetą. Įsikūręs senamiesčio centre, jis pačiais savo mūrais tarsi atsivėrė nuo aplinkos, pernelyg šurmulingos, judrios, atsiribojo, kad toj uždaroj, tik dangumi pasitikinčioj erdvėj nusistovėtų ramybė ir nuskaidrėtų netrikdoma mintis.

²⁷ Papievis, V. *Odilė, arba Oro uostų vienvėdis*. Vilnius: Alma littera, 2015, 272

²⁸ Papievis, V. *Užmaršties slėnis*. Vilnius: Periodika, 1989, 68

²⁹ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 20

Rangydamiesi, tiesdamiesi ilgiausiais koridoriais, arkų galerijomis, tie pastatai viduje sudarė daugybę kiemelių, pavadintų žymių mokslininkų, rašytojų, kultūros veikėjų vardais; vaikščiodamas po juos, rodo, jutai, kaip tave apglėbia praėjusių amžių dvasia, kaip atgyja jų biustuose, bareljefuose įamžintų vyrų mintys, kurios, tapusios jau ir taviškėmis, tarsi nutrina laiko ribas, vėl pažadina praeitį, prie kurios niekuomet nebuvai taip prisiartinęs, kuri niekuomet dar nebuvo tokia reali ir apčiuopiama kaip dabar.³⁰ Valdo Papievio veikėjas čia atranda ne tik universitetą, istoriją, bet ir miestą mieste, apie kuriuos išsamiau bus kalbama šio skyriaus pabaigoje.

A. Ramonas savo kūryboje vaizduoja Vilnių ne tik sovietmečio, bet ir kitų istorinių įvykių miestui laikais, pavyzdžiui, Napoleono kariuomenės žygiavimą per Vilnių ir Stendalio viešnagę („Šiaurės vėjas“). Kartu poetizuoja miesto kasdienybės istoriją. „Už kiemo vartų prasideda kitas pasaulis. Ten teka, šniokščia, čerža, čiurlena, burbuliuoja, teškėna, šiurena, plaudama šimtmečių drėgmės prisigėrusius pamatų akmenis, Pilies gatvė. Atvingiuoja nuo miesto vartų ir išsilieja Katedros aikštėje. Neša meilę, džiaugsmą, pagirias, ašaras, neapykantą, vargą, skriaudą, staigią mirtį, kūdikio riksmą, senatvę, keiksmą, balandžio burkavimą, švelnios paslapties šnabždesį, atodusį, nuobodulį, ilgesį, baimę, šventę, dieną, vakarą, naktį, teka jau ryto aušra ir šlepena silpstančios metų kojos. Ir nedyla jos grindinio akmuo nei nuo tūkstančio pėdų, nei nuo geležinių patrankų ratų, nei nuo sunkių užkariautojų žingsnių.“³¹ Miesto istorija, tai kai kiekvienas jo gyventojas, kiekvienas įvykis, kuria miesto veidą. Taip romantizuojama miesto gyventojo kasdiena. Miesto istorijos pajautimas nuskaidrina sielą. Nes istorija A. Ramono kūryboje vaizduojama itin meniškai, Loreta Mačianskaitė konkretizuoja kalbėdama apie apsakymą „Portretas“, tačiau mintis tinka visai A. Ramono kūrybai: „[...] istoriniai – kultūriniai motyvai [...] padeda kurti psichologinę situaciją, atskleisti asmenybės vidų.“³² Išskirtinė savo sutelktumu į istorinę detalę yra apysaka „Mikelis“. Audinga Peluritytė-Tikuišienė pastebi: „Vilniaus istorijos ir amžinybės pojūtis šioje apysakoje yra pakylėjamas iki universalaus, mistinio, ezoterinio matmens.“³³ Veikėjo sąmonėje atgyja jau mirusi mergaitė, simbolizuojanti istorijos dvasią. Žvelgiant savo viešnios akimis, veikėjui jo kasdienybė atrodo labai komplikuota ir nuobodi. Didžiulis dėmesys teikiamas seniems, todėl lyg savaime vertę turintiems, daiktams profesoriaus bute. Seni daiktai padeda užmegsti ryšį su praeitimi. Kiekvienas senas daiktas turi savo istoriją, kuri skatina domėtis ir pažinti.

Miesto istorija, tai miesto pasakojimas, kuris visiems jį skaitantiems suteikia galimybę savaip perskaityti pateiktus „tekstus“, kaskart atrasti naują interpretaciją. Juk tinkama erdvė padeda pajusti ir suvokti dalykus, kuriuos kitoje vietoje būtų sunkiau padaryti. Istoriją turintis miestas ar jo vieta suvokus praeitį įkvepia ateities planus. Pavyzdžiui, Valdas Papievis romaną „Odilė arba Oro uostų

³⁰ Papievis, V. *Užmaršties slėnis*. Vilnius: Periodika, 1989, 29

³¹ Ramonas, A. *Vasario upės*. Vilnius: Tyto alba, 2007, 118-119

³² Mačianskaitė, L. *7-9 dešimtmečio lietuvių novelė*. Vilnius: Baltos lankos, 2001, 94

³³ Peluritytė – Tikuišienė, A. *Naujoji lietuvių literatūra*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, 64

vienatvė rašė viduramžių meno muziejaus skverelyje.³⁴ Romanas apie praeitą amžių, tačiau kuo senesnė aplinka, tuo lengviau pajusti praėjusį laiką. „Vienos vasaros emigrantuose“ veikėjas nuolat lankosi Paryžiaus kiemelyje, jam primenančiame Vilnių, grįžta laiku į Vilniuje gyventas dienas, bet daugiau jėgų skiria dabarties kūrimui, aktualizuoja naujas patirtis, kuria naują realybę. Miesto istorija yra svarbi, juk ir „Vienos vasaros emigrantų“ Tiltų kompanijos pagrindinė susitikimų vieta yra istoriškai pati seniausia Paryžiaus dalis, tačiau apie ją nereflektuojama. Jau nebe miesto istorija formuoja miesto žmogų, kaip ankstyvojoje V. Papievio kūryboje, bet žmogus kuria miesto istoriją.

Veikėjas kuria savo gyvenimą, bando suskirstyti laiką į mažesnes atkarpas ir pajusti buvimo ritmą. „Betgi tai nebuvo vien noras išmokti kalbėti: veikiau gundė pojūtis, kad kuo geriau suprantai kasryt ausis užgulančią garsų, žodžių, gatvėse ar metro nugirstamų pokalbių mūšą, tuo artimesnis darosi miestas, tuo aiškiau jo pulsą jauti.“³⁵ Laikas mieste, tai ne tik istorinis laikmetis, bet ir miesto pulsas. Miestų gyvavimui svarbūs žmonės. Būtent žmonės kuria miesto ritmą susikurdami saviškį. Skirtingos kultūros turi savitų papročių, savo kalbą. Kasdieniai įpročiai ir kalba leidžia suvokti, koks miesto ritmas yra dabar. Istorinė miesto praeitis suteikia miestui vertės, tačiau be gyventojų, kuriančių gyvybiškai svarbų miesto ritmą, miestas miršta. „Odilėje“ pasakojama: „tas miestas – tarsi koks laivas vaiduoklis, iš šimtmečių gūdumos į mūsų laiką atplaukęs. Didybė, didybė, o visa apleista, apgriuvę, žolėmis, vijokliais, krūmais apžėlę; kai tais laiptais užlipę visu akipločiu žvalgėmės, pamenu, Žanas Polis paklausė: kažin, kas iš mūsų civilizacijos liks po šimto metų?“³⁶

Miesto ritmas tiesiogiai susijęs su miestelėnų gyvenimo būdu „[k]ad galėtų jaustis savas, mažų mažiausiai turi pagauti jų ritmą, išmokti neskubėti kaip jie“³⁷ ir miesto topografija „namai, tiltai, krantinės, siauri skersgatviai ir platūs bulvarai – ištirpo, vieni su kitais susilydė, pavirto ritmu, kurio pašaukta ir tavo esybė, regis, išsinėrė iš kūno ir ėmė skrieti tenai, kur sutampa akimirka ir amžinybė“³⁸. Taigi ir žmonės turi įtakos miesto gyvenimui, ir miestas žmonių. „...Žmonės mūrija namus, žmonės juos griauja ir vietoj jų mūrija kitus, žmonės tiesia gatves, iškerta aikštes, žmonės per upes permeta tiltus, žmonės iškasa tunelius, - žmonės nuolatos stato ir perstato miestus, žmonės be perstogės juos kuria ir perkuria, bet miestai keičia ir žmonės. Be kranų, be pastolių – tyliai, pamažu, nejučiom. Miestai keičia žmones gal net labiau, nei žmonės keičia miestus. Miestai stipresni negu žmonės?“³⁹

Laikas suvokiamas, kaip reliatyvus. „Tik Odilę į promenadas pradėjęs lydėti susivokiau, kad ritmas ir miesto geometriją keičia: gatvės tolumoje matomi pastatai artėja labai pamažu,

³⁴ <http://www.delfi.lt/veidai/kultura/v-papievis-kai-nerasau-atrodo-gyvenu-tik-pusiau.d?id=73335904>

³⁵ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 40

³⁶ Papievis, V. *Odilė, arba Oro uostų vienatvė*. Vilnius: Alma littera, 2015, 138

³⁷ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 73

³⁸ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 26

³⁹ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 383

automobiliai pro tave važiuoja, regis, greičiau, perspektyvos ne iš karto atsiveria, bet tarsi vėduoklės palengva skleidžiasi.“⁴⁰ Priklausomybė nuo susitelkimo į akimirką ir suvokimo subjektyvumas kuria laikinumo įspūdį. Miestas tampa nebe juslėmis pajaučiamu, bet patiriamu objektu, kurio suvokimas priklauso nuo akimirkos, atsitiktinio pastebėjimo. „Jis nustebo: kaip glaudžiai susiję daiktai, reiškiniai nuotaikos, regis, neturį nieko bendra – didingos ir grakščios Katedros kolonos metė šešėlį ant universiteto Smuglevičiaus salėj atverstos knygos puslapių; Onos bažnytėlė atrodė raudona ne savaime, o nutvieksta štai dabar besileidžiančios ir dar kandesnius šalčius pranašaujančios saulės; Paskalio mintys apie žmogaus didybę ir menkystę dingojosi esąs ne perskaitytos, o šmestelėjusios tau pačiam šaltą ir vėjuotą dieną žiūrint į nendres, kažką tyliai šnabždančias ledo sukaustytam ir blausiai sidabruojančiam ežerui.“⁴¹ Laikinumo pajautimas analizuojamam objektui suteikia vertės pojūtį. Romane „Eiti“ herojus reflektuoja savo gyvenimo laikinumą, „Vienos vasaros emigrantuose“ Tiltos kompanija kartu praleidžia tik vieną vasarą. Laikinos patirtys apibrėžtoje erdvėje šio romano veikėjams padeda praskaidrinti, supurtyti savo gyvenimus ir susikurti naujas tapatybes, pasibaigus vasarai visa Tiltos kompanija, išskyrus pagrindinį romano veikėją, grįžta į savo naujus įprastus gyvenimus. Romanas „Odilė arba Oro uostų vienvietė“ pasakoja apie pagyvenusios paryžietės Odilės gyvenimo istoriją miesto istorijos kontekste. Šiame romane ne tik paminima paskirų žmonių įtaką miesto legendos kūrimui, bet ir akcentuojamas žmogaus gyvenimo trumpumas palyginus su miesto gyvenimu. „Tačiau, žinia, miestai gyvena kitaip negu žmonės: žmonės visada sensta, miestai kartais jaunėja.“⁴² Miestai nuolat atsinaujina ir įprasti laiko standartai miestui negalioja.

Miestas, kaip ir visi egzistuojantys objektai, priklauso nuo laiko. Laikinumo patirtis išryškina gyvenimo trapumą, susikoncentravimas į daiktą, detalę ar akimirką ištrina laikiškumo ribas, miesto istorija, persipynus su miestelėnų gyvenimo būdo ritmu, kuria naują miestą tapatybę. Miesto raida neatsiejama nuo faktinio laiko sąvokos, tačiau miesto legenda išryškina laiko reliatyvumą pasakojamai istorijai suteikdama paslaptingumo.

2.4. GAMTOS MANIFESTACIJA MIESTE (SODAI, PARKAI IR FONTANAI)

Geresnio gyvenimo paieškos, namų netekimas ir kt. priežastys vertė žmones palikti kaimus, įkvepiančius ir nusiramtinimą teikiančius gamtovaizdžius ir kraustyti į miestus. Tačiau miestuose gausu gamtos elementų. Gamtos stichijos įvelkamos į žmogaus sukurtą menišką formą tampa neatsiejama miesto dalimi. „Fontanai teškėjo graikų poliuose, tryško Amžinojo Miesto marmurinėse

⁴⁰ Papievis, V. *Odilė, arba Oro uostų vienvietė*. Vilnius: Alma littera, 2015, 27

⁴¹ Papievis, V. *Užmaršties slėnis*. Vilnius: Periodika, 1989, 52

⁴² Papievis, V. *Žiebtuvėliai anarchistai*. Vilnius: Odilė, 2017, 18

aikštėse, tylus jų čiurlenimas kaip neįkylus tolumo gyvenimo šnabždesys dar labiau ramino mieguistus islamo sodus. Ir Grenados sodus gaivino fontanų vėsa, prie jų atlikinėjo savo paslaptingas apeigas keltų druidai; matė juos ir švelnūs Provansas, ir gotikiniai Vokietijos miestai, atkeliavo jie ir čion, po pilku siaurės dangumi, kur aistros nesiveržia naikinančia ugnimi į paviršių, kur kančia tyli ir gili; teškėna jie sau kaip nenutrūkstama, paslaptinga minties tėkmė, kad ir kiek aukštai pakildama, bet visada sugrįžtanti į žemę. Taip mažam baseinėly kartojasi amžinas, išmintingas Gamtos judėjimas.“⁴³ Fontano baseinėly su plaukiojančiomis žuvytėmis stebi ir Valdas „Vienos vasaros emigrantuose“. Fontanuose savotiškai suvaldoma vandens stichija, o soduose – žemės ir oro. Kiekvieniame mieste esantis parkas, tai tik didesnis sodo atitikmuo. Tą vidinio pastovumo poreikį atspindi „paryžietiškuose“ romanuose randamas sodo ir parko motyvas. Lietuviams sodas simbolinė susitikimo vieta ir saugi namų erdvė, kurioje galime susipažinti su ne tokiu saugiu pasauliu. Sodas atspindi ir gerovę. Kuo jis gražesnis, tuo šeiminingas laimingesnis. Miesto istorija, kultūra, galimybės įkvepia ir kartu vargina. Pavargę nuo miesto ritmo ir ieškodami nusiramino A. Ramono ir V. Papievio veikėjai keliauja arba į Aušros vartus, arba kur nors, kur turėtų sąlytį su gamta. Kaip jau buvo minėta, A. Ramono „Balti praėjusios vasaros debesis“ herojus į miestą žvelgia per gamtą, t. y. kreipdamas dėmesį net tik į pastatus, bet ir medžius, dangų ir kt. Kalbėdamas apie V. Papievio romaną „Ruduo provincijoje“ Nerijus Brazauskas pastebi, kad gamta „jau nebelaikoma personažo sielos atspindžiu, jo jausmų ir išgyvenimų raiškos vieta. Papieviui gamta tėra prisiminimų, įspūdžių, aliuzijų, asociacijų šaltinis.“⁴⁴ V. Papievio veikėjai priklauso miestietiskai kultūrai, todėl jiems reikalingos labiau žmogaus kūrybos paveiktos gamtos apraiškos: promenados į kurias vis eina „Odilėje“, apsilankymai turguje prie žuvyčių fontano ir nuolatiniai susitikimai su Tiltu kompanija Senos krantinėje „Vienos vasaros emigrantuose“.

2. 5. ARCHITEKTŪRA IR JOS GROŽIO SUVOKIMAS

Architektūra, tai meno forma kurioje gyvename. Jau buvo kalbėta, kad miesto teoretikai miestų gyvavimą prilygina kitų gyvų organizmų gyvenimui. Miesto išplanavimas yra tarytum miesto anatomija. Lewis Mumfordas („The Culture of Cities“ p. 483) teigia, kad pastatai savaime miesto nesukuria, miestui reikalingas patogus pastatų išplanavimas. Kitaip tariant, vienas iš svarbiausių miesto elementų yra ne patys pavieniai miesto elementai (pastatai, skulptūros, gatvės), bet jų sistema. Valdo Papievio veikėjams, kaip ir Antano Ramono, Vilnius suvokiamas tik kaip senamiestis. „Šitie rūmai, - dažnai pamanydavo Kazys Valius, - rasi yra pati senamiesčio širdis, ir

⁴³ Ramonas, A. *Vasario upės*. Vilnius: Tyto alba, 2007, 305

⁴⁴ Brazauskas, N. *XX a. lietuvių modernistinis romanas: raidos ir poetikos linkmės*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, 208

lygu, kaip jinai ypač skausmingai jaučia kūno peršulius, taip universitetas negalėdavo išvengti miestą užplūdusių negandų ir nelaimių. Kai klestelėdavo miestas, ant tos pačios bangos iškildavo ir Akademija, tuomet ir joje plazdėdavo laisva dvasia, atsigaudavo mokslai ir menai, spausdindavo naujas knygas.“⁴⁵ V. Papievio personažų lankomos Paryžiaus dalies širdimi tampa istoriškai seniausia miesto dalis, kurią sudaro turgus, senos krantinės, Sorbonos universitetas, Dievo Motinos katedra. Taip sukuriamas įvairialypio ir laisvo miesto įvaizdis.

Miesto gatvės sudaro savotišką labirintą (apie kurio simbolinę reikšmę bus kalbama kitame skyriuje), kurį reikia ne tik suvokti, bet ir įminti jo paslaptis, išmokti naujų dalykų, kurie tyrinėtojo dvasią turinčiam veikėjui kelia smalsumą. „Tos architektūrinės linijos, su kiekvienu žingsniu besikeičiantys siluetai – dabar bylojo jie, bylojo keista ir jo neįstengta suprasti kalba.“⁴⁶ „Akimis tyrinėjo mėlynų ir raudonų linijų raizginį, šnabždėjo vardus, kurių nemokėjo taisyklingai ištarti, nes tik iš matymo pažino tuos raidžių junginius, kurie sudarė žodžius, melodizingus, tačiau nebylius, skiemenavo vietas, kur vertėtų nueiti pirmiausia, kurių nieku gyvu negalima aplenkti, nes jeigu jau pasitaikė proga...[...] C6, A4, E7, o iš tikrųjų ne kas kita, tik laisvėn išleisto paukštelio negalia ar gal baimė išvysti vieliniais narvelio retežiais nesuliniuotą pasaulį. B5, D3, F8, o iš tikrųjų tik bejėgystė išsinerti pačiam iš savęs, neatsigręžiant patraukti kad ir šia krantine, pradėjus nuo pirmo išmokto ir pirmam pasitaikiusiam praeiviui ištarto žodžio, iš šios pusiau tikros, pusiau netikros miesto materijos pabandyt susikurti visiškai kitą pasaulį.“⁴⁷ Tyrinėjant miesto žemėlapi, personažas baiminasi didelio miesto laisvės, tačiau pradeda atrasti miestą. Miesto labirintas tampa išbandymų ir atradimų vieta.

Miesto tyrinėjimams padeda miesto gatvių pavadinimai. „Malūnininkų, vadinasi, - šmėstelėjo mintyse, kai jau slinko pro tuos sukrypusius, koridoriun susiliejančius namukus, - būta ne viena, - kaip taip galėjo atsitikti, kad visa iki paskutinio pėdsako sunyko, pragaišo? Liko tik gatvelės vardas, bet ir jį tikriausiai netrukus pakeis – toks nešiuolaikinis“.⁴⁸ Gatvės dažnai pavadintos toje vietoje gyvenusių žmonių garbei. Citatoje minėta Malūnininkų gatvė nurodo, kad anksčiau čia gyveno malūnininkai. Skaitant gatvių lentelių pavadinimus skaitoma ir miesto istorija. Architektūra, gatvių siluetai miestui suteikia apčiuopiamą formą - miestas įgauna kūną. Tačiau gatvių pavadinimai suteikia dvasios, nurodo ne tik istorinį, miesto, kaip artefakto palikimą, bet ir galimybę kitam žmogui tą miestą pažinti. Tiek A. Ramonas, tiek V. Papievis savo kūryboje išsamiai aprašo klajonių po miestą maršrutus, todėl skaitytojui suteikiama galimybė apčiuopiamai prisiliesti prie vaizduojamo miesto kelių. Keliauti jau aprašytais maršrutais ir atrasti naujų, savo miesto, kelių.

⁴⁵ Papievis, V. *Užmaršties slėnis*. Vilnius: Periodika, 1989, 54

⁴⁶ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 228

⁴⁷ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 5-6

⁴⁸ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 346

Architektūra, kaip funkcionali, estetiška ir didelių apimčių meno forma įkvepia miestą tyrinėjančius veikėjus. „Gera buvo žinoti, kad bokštas šauna taip aukštai virš galvos, malonu jausti jo didingumą, tvirtybę. Prie jo pats sau atrodei dar menkesnis, tačiau menkumas čia anaipol nebuvo niekingas, o guodžias, raminantis. Kadaisė iškeltas talentingų ir darbščių rankų, jis bylojo apie senųjų šio miesto gyventojų dvasios stiprybę.“⁴⁹ „Sukurti andai gyvenusių žmonių, jie (pastatai – V. F.) , rodės, sykiu yra kažkokių didingesnių ir galingesnių už žmogiškąsias jėgų apraiškos.“⁵⁰ Valdo Papievio „prancūziškojoje“ kūryboje pagrindiniams veikėjams ėjimas miesto gatvėmis tampa savotiška meditacija. O Antano Ramono herojai medituoja stebėdami ir įsivaizduodami pastatus. „Kyla man prieš akis kažkodėl šį rytą niekada neregėtos didžiulės gotikinės katedros. Matau vitražus languose, ir ateina man į galvą mintis, kad gotikiniai vitražai – ne papuošimas. Kažin ar iš viso gotika žinojo tokį dalyką kaip dekoras. Gotikinis vitražas nuteikia meditacijai. Nestipri, spalvota, švelnių tonų šviesa, vargonų muzika, begaliniai, nykstantys aukštai prieblandoje navų skliautai kėlė aukštyn ir tirpdė mistiniame vaizduotės žaisme kasdienę, pilką, žemišką mintį. Gotika – svajingos, linkusios į fantaziją ir mistiką Šiaurės kūdikis.“⁵¹ Viduramžiais „[n]aujas meninio erdvės suvokimo etapas, buvo gotika. Kaip „idėjos nešėja“, gotikinės katedros erdvė yra dematerializuota ir „spiritualizuota“, ji begalinė, bet kartu ir organizuota, ją galima ritmiškai skaidyti.“⁵² Gotiškosios šventyklos vientisumą lėmė šventyklos meistrų erdvės (vis gilesnės, vietoj dvimačio vaizdo kuriančios trimatį, sukuriantį tunelio, į kurį galima įeiti, atvaizdą), kaip savitos realybės su savitom taisyklėmis ir tvarka, suvokimas. Miestas, be jau aptarto istorinio, kultūrinio, akademinio aspekto skatinančio juo domėtis, turi ir estetinį. Abiejų analizuojamų autorių pagrindiniai personažai klajodami po miestą juo žavisi ir dėl miesto pastatų, erdvių ⁵³grožio. „Grynoji estetika smelkiasi į buitį, sušvelnindama kasdienos atšiaurumą ir bent išoriškai dailiomis lytimis pridengdama pilką rutiną, šiurkšti buitis veržiasi į meną, laužydama stinglias, sukalkėjusias formas, apnuogindama simboliais ir metaforom dangstomus instinktus, ragindama atsikratyti iliuzijų ir ieškot naujų, tikresniais kriterijais grįstų pažinimo kelių; keičiasi atskaitos taškai, maišosi koordinacių sistemos, lydosi skirtingiausi pasauliai, vienos šalių kitų susigyvena skirtingiausios religijos, mitologiniai archetipai pinasi su moderniais prietarais, bet iš to sąmyšio gimsta, regis, savaime susikuria vis nauji pavidalai, vaizdiniai, dermės – žadinantys smalsumą, ieškojimų dvasia užkrečiantys.“⁵⁴ Ieškodami naujų įspūdžių, perspektyvų, kelių, pastatų, artimos sielos A. Ramono ir V. Papievio personažai atranda ir naujus miestus mieste.

⁴⁹ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 351

⁵⁰ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 62

⁵¹ Ramonas, A. *Vasario upės*. Vilnius: Tyto alba, 2007, 102

⁵² Gurevičius, A. *Viduramžių kultūros kategorijos*. Vilnius: Mintis, 1989, 83

⁵³ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 75-76

⁵⁴ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 77

2.6. MIESTAI MIESTE

Miestai gali būti pačių įvairiausių formų. Tai ir tam tikrą organizacinę kultūrą turinti erdvė, bylojanti apie buvusius ar esamus gyvenimus. Miestu Valdo Papievio romane „Ruduo provincijoje“ pavadinamos kapinaitės. „Vaikščiodamas po tas kapinaites, Vilius jautėsi taip, lyg klaidžiotų po tuščią, apleistą miestą. Gatvelės, tik vienu kitu ženklu primenančios praslėnusius gyvenimus, žmonių rankų puoselėta tvarka, kasdien vis labiau pasiduodanti gamtos spontaniškumui ir chaosui, kiekvieną, tegul ir menkiausią, garsą išsyk sugerianti ramybė.“⁵⁵ Romane „Vienos vasaros emigrantai“ kaip miestas suvokiamas ir po žeme esantis metro. „Miestas – labirintas, miestas – žabangai, miestas, tarsi nariuotakio čiuptuvai išsiraizgęs po regimuojamą ant žemės. Pagal atvirkštinės simetrijos principą atspindėdamas savo pirmavaizdį, jis išryškina tai, kad ten, viršuje, pridengta arba paslėpta, paliudija nedrįstamą išpažint skausmą ir negalias, apnuogina negailestingai šiurkšnią kasdienio buvimo mechaniką.“⁵⁶ Arba tiesiog kita to paties miesto dalis. „Vaikiškai naivus atradimas, o veikiau išgyvenimas to, apie ką jau daug sykių galvojai: iš vieno miesto tartum ratilai skleidžias, į visas puses nuvilnija aibė tik iš pažiūros panašių miestų, ir kad patektum iš vieno į kitą... Šmukštelk į prieblandoj skendinčią arabų ar kinų krautuvėlę; įsiklausyk, kaip po aukštais Notre-Dame skliautais, regis, imančiais suktis sugaudus vargonams, liejasi didingi akordai; nusileisk į metro, pavažiuk kad ir porą stotelių, išlipk nepažįstamam kvartale, - kartais nusmelkdavo įspūdis, kad klaidžioji po daugybę pasaulių, kurių kiekviename savaip teka laikas, savaip sklinda garsas, savaip virpa oras, kurių kiekvienam savaip mylimasi ir savaip neapkenčiama, savaip džiaugiamasi ir savaip sielvartaujama, savaip susitinkama ir savaip atsisveikinama, - kurių kiekviename viskas taip pat ir truputėlį kitaip nei tame, iš kurio ką tik atklydai ar į kurį netrukus nuklysi, tikriau tariant, prie kurio tiktai priartėsi, nes neišdildavo įspūdis, kad visa stebi iš šalies, tik iš tolo, sakytum nuo slenksčio, įspūdis, kad suki begalinius ratus, niekaip neradamas, pro kur įžengi į vidų, tas įspūdis, kad kaskart lieki anapus ribos, nežinia kieno brėžiamos – galbūt nesugebėjimo atsivert, įsijaust, išgyvent.“⁵⁷ Todėl akivaizdu, kad miesto sąvoką nėra lengva apibrėžti. Egzistuoja ne tik miestai mieste, bet ir skirtingi to paties miesto lygmenys. „Miestas, prieš akis plokštuma nusidriekiantis, ir iš viršaus matomas – tas pats, o koks skirtingas! Kaip ir gyvenimas, - kurį dabar gyveni, ir tasai, į kurį, jau nugyventą, atsisukęs iš tolo žvelgi.“⁵⁸ Keičiantis žiūros taškui, kinta ir veikėjo dvasinė būseną. Žvilgsnis prilyginamas vidinei gatvei, kuri iš miesto erdvės apžvalgos nuveda į laiko perspektyvos apžvalgą. Skirtingi horizontalūs miesto erdvės lygmenys nurodo ne į teorinius, bet į simbolinius miesto erdvės aspektus, apie kuriuos bus kalbama

⁵⁵ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 212

⁵⁶ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 81-82

⁵⁷ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 45-46

⁵⁸ Papievis, V. *Odilė, arba Oro uostų vienatvė*. Vilnius: Alma littera, 2015, 7

kitame skyriuje. Miesto daugialypiškumas V. Papievio kūryboje susideda ne tik iš išoriškai suvokiamo, bet ir vidumi pajaučiamo, atrandamo „savo“ miesto.

3. VIDINIS MIESTAS

Miestams būdingi kontrastai. Skirtingų architektūros stilių pastatai, skirtingi žmonės, skirtingas atskirų miesto dalių reljefas ir ne tik. Miesto kontrastai labiausiai atsiskleidžia žmonių sąmonėje, kiekvienam iš jų miestą suvokiant per asmeninę patirtį. Vidinių miestų atradimas ir kūrimas nepriklauso nuo konkrečių laiko ir erdvės kategorijų. Kiekvieno žmogaus savitų patirčių suformuotas savitas miesto suvokimas yra visiems daug lengviau apibrėžiamo išorinio, žemėlapyje žymimo, istoriją turinčio, miesto dalis. Miestą sudaro ne tik jo išorinė samprata (istorija, architektūra, savivaldos, švietimo institucijos, gyventojai), bet ir vidinė (kiekvieno gyventojo individualus to miesto pažinimas), po kuria slypi daugybė to paties miesto variantų. Šiame bakalauro darbe analizuojamų autorių miestai skirtingi ne tik pavadinimais. A. Ramono miestas labiau pasakoja išorinio miesto istoriją, o V. Papievio miestas simbolizuoja, atspindi vidinio miesto istoriją. „Vienos vasaros emigrantuose“ V. Papievis rašo: „Žvelgė į jį, šitą jaukinamą neprisijaukinamą miestą, o atrodė, kad žvelgia į veidrodį – kurio išgaubtas paviršius atspindi jo paties veidą.“⁵⁹ Vidinis miestas, o tiksliau, jo suvokimas, tarsi veidrodis atspindi tikrąjį veikėjo gyvenimą. Santykis su miestu tampa santykio su savimi ir gyvenimu atitikmeniu. Anksčiau išleistame romane „Ruduo provincijoje“ pagrindinis veikėjas stebisi: „Iš tiesų keista, kad šitas paties susikurtas pasaulis man ilgainiui ėmė atrodyti tikresnis už tą, išorinį – matomą akimis, girdimą klausa, apčiuopiamą.“⁶⁰ Valdas Papievis kūryboje savo miestą didžiąja dalimi kuria iš santykių su skirtingais žmonėmis, klajonių po miestą pasąmoningai įžvelgiant simbolius, archetipus ir noro nuolat jausti visa ko laikinumą, „nesiliauti ėjęs“, nuolat išlikti, kaip pats autorius yra sakęs, tarpinėje būsenoje.

3.1. SAVO IR TAPUSAVIO MIESTŲ SAMPRATA

Savas miestas Valdo Papievio personažui yra nuolatinių atradimų miestas. Jame neegzistuoja rutina. „O gal iš tikrųjų ne tiek daug ir tereikia: tik užuot kasdien ėjus tuo pat atmintinai mokamu plačiu bulvaru, imt ir pasukt į siaurą nepažįstamą skersgatvį, tik užuot pasidavus be perstogės tą patį ritmą mušančiam metronomui, jį sutrikdyti netikėtu, nelauktu veiksmu, tik užuot akiai klausiusis blaivaus proto balso, kaip kad šįvakar, lietaus permerktam vėl išeiti į lietų – kad akimirsnį atsivertų kitas matmuo, kad, įsižiūrėjus į ramiai plūstančią upę ir abipus jos krantų išsiskleidusį miestą, staiga lyg elektros srovė nutvilkytų laikinumo ir amžinybės jungtis, kurios įsikūnijimas pats ir esi, kad ūmai skiltų tavo esatį bylojančios kibirkštys, iškart gęstančios, bet dar ilgai tik tau vienam

⁵⁹ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 145

⁶⁰ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 366

matomus atšvaitus metančios.“⁶¹ Ritmas, dar kartą pabrėžtas citatoje yra itin svarbus šiam autoriui. Tiek kūrinuose (nuolat minimas ritmas), tiek realiame gyvenime, kai V. Papievis ne viename interviu sakosi pirmiausia pajuntantis pirmo sakinio ar pirmos pastraipos ritmą ir vėliau tiesiog juo sekantis visoje rašomoje knygoje. Spontaniškas veikėjų atradimų troškimas išpildomas tik susitelkus į akimirką, sustojus ir atsiribojus nuo kasdienės rutinos. Tai galima būtų paaiškinti ir kaip nuolat skubančio, nerimstančio miesto žmogaus laikysenos kritiką kalbant apie miestą „[...] didingas žmogaus tvarinys, be žmogaus kūrybos ir darbo atsirasti negalėjęs, tuo lėtumu jis liudijo mūsų kasdienio lėkimo tuštybę.“⁶² Grįžtant prie miesto poetikos temos, tai yra svarbus miesto bruožas, t.y. gebėjimas priklausyti tik nuo savęs ir tiesiogiai kurti, perkurti savo gyvenimą.

Romane „Vienos vasaros emigrantai“ pagrindinis veikėjas daug laiko praleidžia vaikščiodamas po miestą, tyrinėdamas skirtingus kiemelius. Paryžiaus topografija atspindi mąstymo dėsningumus (43 p.). Miesto tyrinėjimas tampa pretekstu tyrinėti savo mintis, patirtis ir pojūčius. Dėmesys koncentruojamas ne į išorę, o į vidų. Vaikščiojimas tampa meditacijos forma. Kiekvienas kiemelis atrodo unikalus ir svetimas, tarytum atskiras pasaulis, bet kartu ir savas. Apie Paryžių kalbama, kaip apie „daugybės miestų projekciją“ (63 p.). Daugybė kiemelių, lyg daugybė atminties detalių sudarančių bendrą vidinio miesto paveikslą. Kiemelis, primenantis Vilnių, veikėjui atrodo tikresnis už patį Vilnių, kokį jis jį prisimena. Ši erdvė apjungia visus kitus kiemelius ir padeda veikėjui patirti pilnatvę. Kalbant apie veikėjo tautinę tapatybę galima jį drąsiai vadinti lietuviu. Tačiau veikėjui nebūtina gyventi Lietuvoje, vaikščioti po Vilnių, kad galėtų jausti jį esant itin svarbia savo dalimi. Paryžius, kaip daugiatautis ir daugiakultūris miestas, suteikia galimybę susikurti tokį vidinį miestą, kokio tik veikėjas panorėtų. Istorikai jame nėra sovietmečio suvaržymų praeities ženklų ir poreikio tai prisiminti, tai suteikia vidinės laisvės jausti ir patirti tikrą savo tapatybę. Vidinis miestas, kaip ir tautinė tapatybė, nepriklauso nuo erdvės. Būdamas Paryžiuje, veikėjas gali jaustis esantis Vilniuje, gyvendamas Prancūzijoje jaučiasi lietuviu. Tautybė priklauso nuo vidinio pasirinkimo, o ne išorinių atributų. Tokių vidinių pasirinkimų, kuriančių savitą miesto paveikslą yra begalės.

Yra daugybė skirtingų vidinių miestų. „Miestai – kaip žmonės.“⁶³ Miestus galima pažinti jais domintis, miestai, kaip žmonių kūrybos rezultatas, turi savitą išvaizdą, charakterį, gyvenimo būdą, mentalitetą, madas, visa tai nuolat kinta keičiantis miesto gyventojams.

Lyg šiol buvo kalbėta apie asmeninį, individualų miesto ir savęs pažinimą. Savo miesto atradimą ir kūrimą. Tačiau paskiras miestas taip pat padeda pažinti kitus žmones ir susikurti tarpusavio miestą. „Buvome mieste, bet kasdienos rūpesčių genamas miestas likdavo šalia mūsų;

⁶¹ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 264

⁶² Papievis, V. *Žiebtuvėliai anarchistai*. Vilnius: Odilė, 2017, 59

⁶³ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 381

turbūt kiekviename mieste daug miestų yra, mes keliaudavome po saviškį. Po miestą, užsikvempusį ant Senos tiltų turėklų ir akimis lydintį upės tėkmę, po miestą, saulei link pakrypus stebinti, kaip Dievo Motinos katedros nėrinius vakaro geltonis pamažu ima lieti, po miestą, užmaršiai savo praeities gatvėmis klajojantį ar prisėdusį ant suoliuko ir į debesis, dangumi plaukiančius, žvelgiantį.⁶⁴ Paryžiaus sampratos analizavimas padeda suvokti veikėjų mąstymo individualumą. „Ir kad net tas miestas mieste, tas mūsų Paryžius, kurį kasdien ir kasnakt drauge kuriamės ir kuris, tariamės, tik mudviem priklauso, - tai iš tikrųjų yra du visiškai skirtingi miestai, dvi tikrojo Paryžiaus projekcijos, dvi susiliečiančios, bet niekada nesutapsiančios plokštumos.“⁶⁵ Individualūs, kiekvieno saviti miestai rodo romantinę miesto žmogaus, kaip savitai mąstančio, nepriklausomo individualisto, savo rankomis kuriančio savo gyvenimą, idėją.

3.2. SIMBOLIAI MIESTE

A. Ramono ir V. Papievio vaizduojami miestai dažnai tampa ne tik veiksmo erdve, bet ir simbolių rinkiniu.

Gamta įkvepia personažus (A. Ramono), suteikia jiems prieglobstį nuraminti mintims (V. Papievio). Vienas iš gamtos simbolių yra voratinklis. Voratinklis dažnai minimas, tiek A. Ramono („nutrūko, kaip voratinklis tarp dviejų smilgų praėjus arkliui – gražus, spindintis sidabro rasa ir niekieno nepastebėtas.“⁶⁶), tiek V. Papievio („Gali tęsti be galo: voratinklio gijos, drugelio sparnai, plunksna... Visa tai, kas - laikinumas, netvarumas, praeinamumas, dūžlumas...“⁶⁷) kūrinuose. Voratinklis, nusidriekiantis tiek gamtoje, tiek mieste tarytum jungia šias dvi erdves, simbolizuoja natūralias, ne žmogaus sukurtas, jungtis tarp skirtingų veikėjų, žmogaus ir gamtos, būdamas gamtos sferos dalimi mieste simbolizuoja prigimtinį visa ko trapumą, laikinumą. „Vienos vasaros emigrantuose“ voratinklis simbolizuoja tęstinumą, visa susiejantį ryšį: „[...] regis, bėgo iš paskos, vijosi jį, kol beviltiškai atsilikę sudildavo ir iškisdavo. Bet voratinklis nenutrūkdamas: iš tirštėjančios vakaro prieblandos keldavosi, jau artėliau drykstelėdavo kitų medžių, kitų žibintų, kitų Senos pakrantėj prisišvartavusių laivų apribai ir šešėliai [...]“⁶⁸. Šioje citatoje voratinklis minimas perkeltine prasme, tačiau yra itin svarbus kaip gamtos motyvas, kuris sieja viską. Miestas, sukurtas žmogaus, yra tarytum tekstas parašytas iš gamtos kontekstų. Žmogus, įkvėptas gamtos, kuria įvairius meno kūrinius, miestus taip pat.

⁶⁴ Papievis, V. *Odilė, arba Oro uostų vienatvė*. Vilnius: Alma littera, 2015, 27-28

⁶⁵ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 209

⁶⁶ Ramonas, A. *Vasario upės*. Vilnius: Tyto alba, 2007, 27

⁶⁷ Papievis, V. *Žiebtuvėliai anarchistai*. Vilnius: Odilė, 2017, 44

⁶⁸ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 11

Dar vienas jungties simbolis itin gausiai vartojamas V. Papievio kūryboje – tiltas. Romano „Ruduo provincijoje“ pradžioje veikėjas stengiasi perplaukti upę, kaip simbolinę ribą, bet jam tai nepavyksta. Romano pabaigoje savo tapatybę suvokęs veikėjas pamato užšalusias Kuršių marias, per kurias ledas sudarė simbolinį tiltą. Tilto simbolika čia reiškia „savęs buvusio“ ir „savęs esančio“ jungties suvokimą. Norėdamas nusiraminti, atrasti savitą laikyseną trikdančiame pasaulyje veikėjas iki smulkmenų išsianalizuoja praeitį ir suvokia jos įtaką dabarčiai. Ledo tiltas simbolizuoja ir galimybę grįžti į didmiestį, kaip nuolatinę erdvę ir veikėjo būseną. Romane „Vienos vasaros emigrantai“ gausu tiltų. Tiltas jungia, ne tik dvi upės puses, savotišką ribą, bet ir simbolizuoja visus į Paryžių, kuriame vyksta romano veiksmas, susirinkusius žmones, skirtingus savo tautybėmis, kultūromis, pomėgiais, gyvenimo būdu ir likimu, tačiau būnančiais kartu Tilto kompanijoje. „Apsukę ratą, jie vėl atsidūrė ant to paties tilto.“⁶⁹ Klajojimas ratais po miestą yra ne tik miesto tyrinėjimas, bet ir savo miesto atradimas. Tačiau individualus tobulėjimas verčia jausti atskirti, todėl veikėjus vis gina ant tilto, kitaip tariant vėl atrasti naujų atradimų sutrikdytą tarpusavio ryšį. Ratas Valdo Papievio kūryboje, tai ne tik klajonės ratais po miestą, lyg hermeneutinis ratas, kuomet kiekvienas naujas miesto elemento atradimas prisideda prie bendro savo miesto paveiklo ir savas miestas kuriamas priklausomai nuo individualių patirčių inspiruotų atradimų. Ratas taip pat ir amžinybės, išbaigtumo simbolis. „Ant salono lubų – apskritas stiuko apvadas, man regis, jis sukasi. Kaip laiko ratas, kurį sustabdyti norėtum. Arba ruletė. Tikiesi laimėti?“⁷⁰ Laiko ratas tai ciklas, ritmo raiška. Pradinį ritmą tame pačiame romane „Odilė arba Oro uostų vienatvė“ diktuoja tarškantis lagaminų ratukai. Besisukantys ratukai, ruletė nurodo į dar vieną svarbų simbolį – žaidimą. Žaisdami veikėjai atranda savąjį miestą „Vienos vasaros emigrantuose“ (88 p.) ir savąjį miestą išsigalvoja, kaip apsakyme „Mes pasukome laikrodžius, ir atėjo pavasaris“. Klajojantiems po miestą Valdo Papievio veikėjams žaisti, tai atrasti save, atrasti miestus, atrasti vieniems kitus ir gyventi. Išbandymų ieškantys randa labirintą. Vieta, kurioje išlieka tik geriausi, nuo antikos laikų žinomas simbolis. „Skirtingais vardais pavadintos, jos visos panašios, šios gatvelės, atrodo, kad į labirintą be išėjimo vienos su kitomis susipynusios.“⁷¹ Miesto gyventojui daug aktualiau turėti profesiją nei kaimo žmogui. Kelionė miesto labirintais, tai ir kelionė savęs realizacijos link. Labirintas, kaip ir pažinimas, plėtojamas daugiau nei vienam lygmenyje. „Miestas skleidėsi ne tik į plotį, bet ir į gelmę, [...] Srautai mašinų, dardės, be galo plūstą praeiviai, - kartais Albertui visa tai būvo panašu į ratą, besisukantį aplink savo ašį taip sparčiai, kad net akis nepajėgia sugauti [...] Sykiais jis prisimindavo tėvo pasakojimus apie šėtono žabangas, protą susukančias ir paklaidinančius velniaračius, žaltvyksles – tai štai, kaip tik į šitokias pinkles dažnai ir jausdavosi

⁶⁹ Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 57

⁷⁰ Papievis, V. *Odilė, arba Oro uostų vienatvė*. Vilnius: Alma littera, 2015, 10

⁷¹ Papievis, V. *Žiebtuvėliai anarchistai*. Vilnius: Odilė, 2017, 19

įkliuvęs; nei savo jėgomis ištrūksi, nei ką nors pagalbon prisišauksi. Eisi ton pusėn – blogai, pasuksi kiton – ne ką geriau...“⁷². Miestas provincialui – viltis pakeisti gyvenimą, gyventi geriau. Natūralu, kad romano „Ruduo provincijoje“ veikėjui Albertui miestas kelia išgąstį ir tikrai ne geriausias emocijas. Miesto gyvenimas visiškai skiriasi nuo provincijos gyvenimo. Romanas „Vienos vasaros emigrantai“ pradedamas ir baigiamas žemėlapiu studijavimu, kuomet visi užrašyti maršrutai primena nesibaigiantį labirintą. Romaną įrėminantis labirintas suponuoja ir romano idėją – galimybę laisvai, lyg žaidžiant, keistis ir tobulėti vis kitokioje aplinkoje ieškant savęs.

Miestai statomi prie vandens telkinių praktiniais sumetimais. Taip lengviau gintis nuo priešų puolimo, yra geriamo vandens šaltinis ir pan. Upė, šalia kurios nuolat vaikšto Vytas iš A. Ramono „Balti praėjusios vasaros debesys“, upė, kurią bandė perplaukti Albertas V. Papievio „Ruduo provincijoje“ ir upė, per kurią yra visa daugybė tiltų „Vienos vasaros emigrantuose“ yra simbolinė riba. „Baltuose praėjusios vasaros debesyse“ Neris prilygsta Stikso upei, už kurios visiškai kitas pasaulis. Karininkas mieliau atsisako gyvybės, nei buto šioje upės pusėje (senamiestyje). Nauji gyvenamieji rajonai neatrodo, kaip savo miesto dalis, todėl nelaikomi ir miestu. Tačiau miestas analizuojamų autorių kūryboje yra ne tik erdvė, vertybė, meno kūrinys.

Antano Ramono „Baltuose praėjusios vasaros debesyse“ miestas metaforiškai suvokiamas, kaip milžiniška scena. „Vartų arka – nepakartojamas miesto teatras, kuriame tiek visko pamatysi, ko neišgalvos tau joks gyvas klasikas, nesurežisuos joks režisierius. Čia dramas kuria didžiausias iš visų dramaturgas, didesnis už Šekspyrą, sąmojingesnis už Bernardą Šo, produktyvesnis už Lopę de Vega, nors ir neturintis jokių titulų, neapdovanotas jokiais ordinais, negavęs jokių premijų dramaturgas, gabiausias iš visų – maestro Gyvenimas.“⁷³ Mieste daugiau ambicingų, ekscentriškų ir visai atžvilgiais įdomių žmonių nei kaime, be to, mieste galima nevaržyti savo emocijų ir likti neatpažintam tarp daugybės gyventojų. Vytas mėgsta stebėti žmonės gurkšnodamas rytinę kavą, todėl nuolat atranda teatro scenos vertų situacijų. Toks laisvas mėgavimasis akimirka, žmonių stebėjimas ir kavos gėrimo ritualas galimas pavadinti poetiška miesto žmogaus laikysena.

Miestas Valdo Papievio romane „Vienos vasaros emigrantai“ suvokiamas kaip kalba. „Rodės, fonetinės ir morfologinės jungtys, sintaksinės konstrukcijos – tai ne tik kalbos paradigmos, bet ir pirmaprados struktūros, pagal kurias nutiestos gatvės, iškasti namų pamatai, per Seną permesti tiltai, vieni su kitais sujungti šio miesto kvartalai.“⁷⁴ Naujo miesto kvartalo, kiemelio ar tilto atradimas, tai lyg naujos istorijos rašymas, todėl galima būtų teikti, kad miestas Valdui Papieviui yra literatūros metafora. Mieste nuolat vystosi kultūra („Vienos vasaros emigrantuose“ aprašyti šokiai ant tilto, grojimas įvairiaus muzikos instrumentais Senos krantinėse), pats miestas yra

⁷² Papievis, V. *Ruduo provincijoje*. Vilnius: Vaga, 1989, 348-349

⁷³ Ramonas, A. *Vasario upės*. Vilnius: Tyto alba, 2007, 111-112

⁷⁴ Papievis, V. *Vienos vasaros emigrantai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 40-41

kultūros produktas, todėl iš vieno kultūros segmentų, juos interpretuojant, nuolat atsiranda nauji. Keliais ir gatvėmis, simbolizuojančiais gyvenimą, pagrindinis Papievio veikėjas žaisdamas eina į miestus (tiesiogiai ir metaforiškai, kaip kūrybą suvokiamus) ir per juos atranda vis naujas istorijas.

IŠVADOS

Antano Ramono ir Valdo Papievio kūryboje miestas vaizduojamas ne tik kaip erdvė, kurioje vyksta veiksmas, bet ir kaip objektas egzistuojantis laike ir erdvėje, tačiau ne visada nuo jų priklausomas. Analogiškai šiame darbe miesto poetikos temos analizė buvo padalinta į „išorinį“ ir „vidinį“ miestą. Svarbu paminėti, kad miestų gyvavimui didžiulę įtaką turi žmonės, nes jie nuolat tobulina jau sukurtus miestus ir kuria naujus. Čia veikia savivaldos, švietimo, religinės ir kt. institucijos, paverčiančios miestą bendruomenės centru, užtikrinančiu socialinį saugumą, pastovumą. Miestai, kaip žmogaus kūrybos rezultatas, taip pat pasižymi estetinėmis ypatybėmis, istorine verte, vertybiniu pagrindu. Šioje žmonių sukurtoje erdvėje tuo pačiu metu reiškiamas ir bendruomeniškumas, ir poetiškumas.

Miesto, kaip kultūros objekto, poetiškumas analizuojamų autorių kūryboje pateikiamas per: miesto istoriją, laiko raišką, kuomet akcentuojami ne tik istoriniai faktai, bet ir pasaulėvoka; architektūrą ir daiktiškumo sąvoką, kuomet išorinis estetiškas patrauklumas susijęs su miesto ar žmogaus legenda; į menišką formą įvilktus gamtos elementus mieste, t.y. parkus, sodus ir fontanus, kurie yra ir estetiškai patrauklūs, ir savo gamtiškumu suteikiantys galimybę atsitraukti nuo miesto šurmulio. Visų šių miesto elementų (istorija, architektūra, skulptūros, parkai, fontanai) sintezė suteikia galimybę miestą skaityti kaip kultūros tekstą. Interpretuojant miestą kaip žmonių sukurtą kultūros, meno kūrinį, kaskart atrandamos ne tik objektyvios, bet ir subjektyvios prasmės.

Subjektyviai interpretuojamas, „vidinis“ miestas tampa nebe kultūros produktu, o fenomenu perteikiančiu veikėjų vidines būsenas. Per simboliais tapusius miesto elementus, pavyzdžiui, tiltus, labirintus primenančius gatvių išplanavimus, nurodoma veikėjų būseną. Susikurti „vidiniai“ savo ir tarpusavio miestai paskirą miestą parodo kaip veikėjų gyvenimo ir žaidimo aikštelę, literatūrinį žaidimą.

Antano Ramono prozoje miesto poetika susijusi su jauslėmis pajaučiamu „išoriniu“ miestu. Itin svarbi miesto istorija, architektūra ir gamta. Valdo Papievio miestas labiau yra vidinių patirčių miestas, kuriame istorija pasakoja ne apie miesto prabėgusį laiką, o žmogaus. Svarbios architektūros detalės tampa dar svarbesniais simboliais. Abiejų autorių kūryboje miestui būdingos daiktiškumo, laikinumo, tarpinės būsenos sąvokos įgauna didžiulę poetinę reikšmę. Miestas apjungia įvairias meno rūšis pats tapdamas meno kūriniumi ir erdve jiems rasti.

NAUDOTA LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

a) Šaltiniai:

1. Papievis Valdas, *Eiti*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010
2. Papievis Valdas, *Odilė arba Oro uostų vienatvė*, Vilnius: Alma littera, 2015
3. Papievis Valdas, *Ruduo provincijoje*, Vilnius: Vaga, 1989
4. Papievis Valdas, *Užmaršties slėnis*, Vilnius: Periodika, 1989
5. Papievis Valdas, *Vienos vasaros emigrantai*, Vilnius: Baltos lankos, 2003
6. Papievis Valdas, *Žiebtuvėliai anarchistai*, Vilnius: Odilė, 2017
7. Ramonas Antanas, *Ramybės kalva*, Vilnius: 7 meno dienos, 1997
8. Ramonas Antanas, *Vasario upės*, Vilnius: Tyto alba, 2007

b) Naudota literatūra:

1. Benevolo Leonardo, *Europos miesto istorija*, Vilnius: Baltos lankos, 1998
2. Brazauskas Nerijus, *XX a. lietuvių modernistinis romanas: raidos ir poetikos linkmės*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010
3. Briedis Laimonas, Vilnius - savas ir svetimas, Vilnius: Baltos lankos, 2012
4. Donskis Leonidas, *Moderniosios sąmonės konfigūracijos*. Vilnius: Baltos lankos, 1994
5. Donskis Leonidas, *Tarp vaizduotės ir realybės*, Vilnius: Baltos lankos, 1996
6. Kavolis Vytautas, *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos, 1996
7. Kubilius Vytautas, *XX amžiaus literatūra*. Vilnius: Alma littera, 1996
8. Erlickas Juozas, *Visados kelyje*, Pergalė, Nr. 10, 1990
9. Gurevičius Aronas, *Viduramžių kultūros kategorijos*. Vilnius: Mintis, 1989
10. Kelertienė Violeta, *Kita vertus... straipsniai apie lietuvių literatūrą*. Vilnius: Baltos lankos, 2006
11. Mačianskaitė Loreta, *7-9 dešimtmečio lietuvių novelė*. Vilnius: Baltos lankos, 2001
12. Mumford Lewis, *The Culture of Cities*, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970
13. Nemunas, *Valdas Papievis, "Praeities perspektyva atveria dabarties gelmę..."*, 1989, nr. 3
14. Pabarčienė Reda, *Kultūrų kryžkelė individo tapsmo istorijoje*, Kultūrų dialogai šiuolaikinėje lietuvių literatūroje. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2009
15. Peluritytė – Tikušienė Audinga, *Naujoji lietuvių literatūra*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011

16. Pociūtė Rima, *Emigruoti į vieną svetimą vasarą*, Modernizmas lietaus šaly. Vilnius: Homo liber, 2006
17. Sprindytė Jūratė, *Prozos būsenos 1988-2005*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006
18. <http://www.delfi.lt/veidai/kultura/v-papievis-kai-nerasau-atrodo-gyvenu-tik-pusiau.d?id=73335904> (žiūrėta: 2017-04-23)
19. <http://literaturairmenas.lt/pokalbiai/718-valdas-papievis-kol-kas-paryzius-manes-nepaleidzia> (žiūrėta: 2017-04-23)
20. <http://www.ve.lt/naujienos/kultura/kultura/gimtoji-kalba---turtas-kurio-niekas-negali-atimti-1531076/> (Žiūrėta: 2017-04-23)
21. <http://www.ausrosvartai.lt> (žiūrėta: 2017-05-25)
22. http://www.lrt.lt/naujienos/kalba_vilnius/32/114097/v_papievis_gali_rasyti_apie_bet_ka_be_t_tai_vis_tiek_tave_isduos#wowzaplaystart=0&wowzaplayduration=0 (žiūrėta: 2017-04-23)

Summary

Bachelor's work examines the concept of urban poetics within Antanas Ramonas and Valdas Papievis prose. City as a result of human creation is artistic. Therefore, analyzing the city is equivalent to the work of art interpretation. This work aims to define urban poetic expression in A. Ramonas and V. Papievis works. The paper examines the expression of the city which is divided into empirical exploration (historical) and the feel of the city (symbolical). Empirical exploration is outside of the city: highlighting the starting point of the city, which is depicted as a station, an airport or city gate, discussing the history of the city and urban legends creation, captivating architecture and sculptures to mention that it is not only a reminder of past events, people, adorn, but evidence of relevant historical, cultural aspects of the city. Characters by Antanas Ramonas and Valdas Papievis reflect your relationship with the city and its history. Particular attention is given to the theme of transience. In Valdas Papievis works urban elements (bridges, street layout, etc.) become symbols, which indicates a characters internal state of mind. Both authors works describe city as a creative space, through aesthetic, historic, value-based, cultural and symbolic aspects. Every resident of the city contribute to the image of the city development through their daily activities. Characters by Valdas Papievis imagine cities as works of art, here they create their own lives and cities.